

ZLATI RED ZA ZASLUGE ZZB NOB SLOVENIJE

Sprejem in podelitev
državnega odlikovanja

V teh dneh mineva 80 let od konca druge svetovne vojne. Prav 8. maja 1945 je bila razglašena kapitulacija nacistične Nemčije. V spomin na ta prelomni dogodek je predsednica Republike Slovenije Nataša Pirc Musar v Predsedniško palačo povabila partizanke in partizane, ki so sodelovali v boju za svobodo, mir in boljšo priho-

Ni višjega in žlahtnejšega poslanstva v življenju posameznika in skupnosti, kot je boj za sočloveka, za šibkejši, za svobodo, pravice in domovino.

Nataša Pirc Musar

Državno odlikovanje – zlati red za zasluge – je predsednica države Nataša Pirc Musar predala predsedniku ZZB NOB Slovenije Marijanu Križmanu. Foto: Vlada RS Flickr

dnost slovenskega naroda. V znamenje spoštovanja in zahvale jim je za njihov neprecenljivi prispevek v boju za svobodo in obrambo domovine podelila predsedničin spominski kovanec ter poudarila, da brez njihovega poguma in vztrajnosti ne bi bilo slovenskega jezika ne Slovenije, kakršno poz-

namo danes, pa tudi ne svobodomiselnih in razmišljujočih mlajših generacij, ki lahko z upanjem zrejo v prihodnost.

Za izjemne zasluge pri ohranjanju zgodovinskega spomina, za odpor in obstoj slovenskega naroda ter za dolgoletno skrb za vrednote boja proti fašizmu in na-

cizmu, solidarnosti, domoljubja in miru je predsednica republike ZZB NOB Slovenije podelila zlati red za zasluge. Ob tem je poudarila pomen osebne prisotnosti srčnih in pogumnih posameznikov in posameznikov, ki je te vrednote

NADALJEVANJE NA STRANI 2

80. OBLETNICA KONCA DRUGE SVETOVNE VOJNE

»Pot do miru omogoča
človeštvu prihodnost«

Državna proslava ob 80. obletnici zmage nad nacifašizmom

V dvorani v Stožicah je bila 9. maja osrednja državna slovesnost ob 80. obletnici konca druge svetovne vojne in 80. obletnici dneva zmage nad nacifašizmom. Zbrane, med njimi so bili preživeli udeleženci narodnoosvobodilnega boja, predsednica države **Nataša Pirc Musar**, predsednica državnega zbora **Urška Klakočar Zupančič**, ministri, nekdanja predsednica Republike Slovenije **Milan Ku-**

čan in **Danilo Turk**, predstavniki veteranskih organizacij, praporščaki in številni prebivalci Slovenije in zamejstva, sta nagovorila predsednik vlade Robert Golob in predsednik ZZB NOB Slovenije Marijan Križman.

»Pred osemdesetimi leti se je končalo najtemnejše obdobje v zgodovini človeštva. Ni pa bil to le konec nečesa strašnega, bil je tudi začetek civilizacijske obljube.

Nikoli več. Toda ta obljuba je danes na resni preizkušnji – ne le po svetu, ne le na Bližnjem vzhodu, v Palestini, ampak tudi v Evropi. Zato se moramo danes, ko je ta praznik, spominjati, da to ni le praznik, temveč opomin: opomin, da zlo nikoli ne nastane iz sile, ampak iz molka. Zato naj bo današnji dan zmage dan resnice.

NADALJEVANJE NA STRANI 2

UVODNIK

Dvojna osvoboditev
Evrope

Dr. Ivan Svetlik, sociolog

V minulih majskih dneh smo počastili 80. obletnico zmage nad fašizmom in nacizmom in konec druge svetovne vojne. Praznovali smo tudi dan Evrope, ki je nastala na pogorišču druge svetovne vojne in se je postopno razvila v Evropsko unijo s sedanji 27 članicami. Prav je, da se spomnimo teh dogodkov in da ohranjamo njihova izročila. Prav pa je tudi, da se vprašamo, kaj je po 80 letih še ostalo od teh izročil in kako jih razume sodobna politika.

Nova Evropa je bila po drugi svetovni vojni zasnovana kot projekt miru. Zasnovana je bila kot projekt gospodarske obnove, kot projekt uveljavljanja človekovih pravic in svoboščin ter kot projekt zmanjšanja ekonomskih in socialnih razlik z namenom krepitve srednjega razreda in življenjske ravni državljanov in skrbi za socialno najranljivejše. Evropski projekt je bil del nove ureditve sveta, katerega okvir je bila Organizacija združenih narodov s svojo Listino človekovih pravic, drugimi dokumenti in agencijami, ki so skrbele za njihovo uveljavljanje. Varnost pa mu je zagotavljal Severnoatlantski pakt, ki je bil zasnovan kot obrambna organizacija držav članic.

V prvih treh desetletjih po drugi svetovni vojni je evropski projekt vzcvetel. Kazal se je v obnovi infrastrukture in graditvi proizvodnih zmogljivosti, gospodarski rasti, krepitvi države blaginje, dviganju življenjske ravni prebivalstva ter širitvi njegovih socialnih in ekonomskih pravic. Potem pa je njegov razvojni zagon kljub uvedbi skupne valute in širitvi Evropske unije s sprejemom novih članic in povečevanjem notranjega trga začel slabeti.

Za razumevanje razvojne poti Evrope je treba upoštevati, da se ta večinoma ni osvobodila sama. Medtem ko sta bili fašistična Italija in nacistična Nemčija s svojimi pomagači poraženi, so vzhodni del Evrope osvobodile sovjetske sile, zahodni pa angleške in ameriške skupaj z njihovimi zavezniki. Tako so Evropi svobodo prinesli predvsem tuji bajoneti. Osvoboditelji so na zasedenih ozemljih nameslili vsak svojo vojsko in od držav pod njihovim nadzorom zahtevali vzpostavitev družbenega reda

po svojem vzoru: sovjetskega na Vzhodu in demokratičnega na Zahodu. Tako so vzhodnoevropske in nekatere srednjeevropske države postale del vzhodnega bloka in Varšavskega pakta, projekt nove Evrope pa je bil omejen na preostalo Evropo.

Slovenci smo bili skupaj z drugimi jugoslovanskimi narodi izjema. Osvobodili smo se predvsem sami s svojimi partizanskimi silami. To se je izkazalo za odločilno za priključitev Primorske, za ohranjanje neodvisnosti in samouprave. V času hladne vojne in napetosti med vzhodnim in zahodnim blokom smo lahko hodili po svoji poti neuvrčenosti. Tako smo ohranili tudi dovolj izkustva, samozavesti in moči za osamosvojitve leta 1991.

Medtem ko so se vzhodnoevropske države v več poskusih (Madžarska, Češkoslovaška, Poljska) poskušale rešiti nadvlade svojih osvoboditeljev, se je zdelo, da zahodnoevropske države gradijo novo Evropo v dokajšnji harmoniji s svojimi, zlasti z ZDA. Ameriško botrstvo se ni zdelo omejujoče, ker so ZDA z Marshallovim planom podpirale evropsko obnovo, zagotavljale varnost v okviru pakta NATO in s svojo liberalno politiko dopuščale izbiro notranje ureditve držav, če so le zagotavljale večstrankarstvo in tržno gospodarstvo.

Za razumevanje razvojne poti Evrope je treba upoštevati, da se ta večinoma ni osvobodila sama.

Med novo Evropo in ZDA je na formalni ravni veljalo partnersko razmerje. Dejansko pa so ZDA uveljavljale svojo premoč v odločanju znotraj zavezništva NATO, v mednarodnih organizacijah ter s političnimi pritiski na odločitve posameznih držav. Vse bolj očitno je postajalo, da ne gre za enakopravnost partnerjev, temveč za neke vrste fevdalni odnos med gospodarjem (ZDA) in vazalom (Evropska unija), ki v zameno za zagotavljanje varnosti podpira politiko gospodarja in mu ponuja druge usluge. To je ne nazadnje izjavil tudi ameriški podpredsednik Vance, pri čemer Trumpova administracija meni, da je tak odnos škodljiv za ZDA in ne za Evropo.

Vazalski odnos Evrope do ZDA se je krepil z uveljavljanjem neoliberalizma (reaganizma v ZDA, thatcherizma v Veliki Britaniji), ki so ga številni evropski voditelji jemali za zgled.

NADALJEVANJE NA STRANI 2

NADALJEVANJE S STRANI 1

Dvojna osvoboditev Evrope

V njegovem jedru sta namreč privatizacija javnih služb in razgradnja socialne države kot enega od temeljev nove Evrope. Dodatno ga je utrjevala uporaba sil NATA za 'izvoz demokracije' v tretje države in uveljavljanje ameriških strateških interesov. NATO je začel izgubljati naravo mirovne in obrambne organizacije, sodelovanje v njegovih operacijah pa kompromitira Evropo kot projekt miru.

Razmerje med ZDA in Evropo se ni močno spremenilo, sploh pa ne izboljšalo po razpadu Sovjetske zveze. Vzhodnoevropske države so se sicer rešile svojega osvoboditelja, vendar so s postopnim vključevanjem v Evropsko unijo in NATO prišle pod okrilje drugega. H krepitvi Evrope prispevajo predvsem s širitvijo njenega notranjega trga, k Evropi kot socialnemu projektu in projektu miru pa prispevajo bore malo. Prej nasprotno: pogosto krepijo konservativno in avtoritarno politiko, ki ni v prid socialni Evropi, ter zastrujejo odnose z Rusijo. Nekatere se postavljajo v vlogo eksponenta ZDA, da tako lahko izigravajo članice Evropske unije drugo proti drugi in slabijo unijo kot celoto.

Na poti v popolno suverenost pa Evropo čaka še zahtevnejša naloga: osamosvojiti se mora tudi duhovno. Zlasti zadnja desetletja zgledovanja po ZDA so oslabil socialno državo, povečala socialne razlike in pospešila izgubo zgodovinskega spomina o tem, da je Evropa projekt miru in socialne blaginje.

Sedanja ameriška administracija pod vodstvom Trumpa odstranjuje kuliso partnerskega odnosa z Evropo, kuliso, izza katere se kažejo naraščajoča razhajanja v temeljnih vrednotah in razvojnih usmeritvah. Medtem ko je Evropi kljub posnemanju ZDA in pritiskom svojega botra še uspelo ohraniti nekaj svojega socialnega in mirovniškega obraza, je Trumpova administracija brez obotavljanja objavila, da vrednote, na katerih je utemeljena unija, niso (več) njene. Trump se odpoveduje humanizmu, razsvetljenstvu, človekovim pravicam, trajnostnemu razvoju, mednarodnemu pravu in mednarodnim organizacijam, pravni in socialni državi. Državo daje v roke velekapitalu, ki s sodobnimi komunikacijskimi tehnologijami obvladuje množice ter se ob vse večji socialni neenakosti redi na njihov račun. Svojega delovanja ne utemeljuje na ugotovitvah znanosti, temveč na verskih prepričanjih. Edino, kar šteje, je ohranjanje oblasti doma in mednarodne prevlade – tudi z uporabo vojaške sile in podpora genocidu.

Ob 80. obletnici zmage nad fašizmom in nacizmom se evropskim voditeljem ponuja priložnost za popolno osvoboditev in opustitev vazalske vloge ZDA. Pravzaprav nam Amerika to ponuja sama. Evropski voditelji ne bi smeli kazati vidnega razočaranja nad ravnanjem Trumpa ali celo mole-

dovati pri njem. Čim hitreje in čim bolj odločno bi morali sprejemati ukrepe za vzpostavitev suverene skupnosti narodov – ne le v gospodarskem, temveč tudi v političnem in vojaškem pogledu. Premisliti bi morali, kako se Evropa lahko vrne k svojim izvirnim vrednotam, na katerih je bila zgrajena po drugi svetovni vojni, upoštevaje nove mednarodne, okoljske in tehnološke razmere. Tako kot so se vzhodnoevropske države rešile svojega osvoboditelja – Sovjetske zveze – v začetku devetdesetih let prejšnjega stoletja in postale del Evropske unije, je zdaj čas, da se celotna Evropa reši drugega osvoboditelja – ZDA – in se v celoti osamosvoji. Le tako bo lahko kot enakovredna partnerica sodelovala z velesilami sveta.

Na poti v popolno suverenost pa Evropo čaka še zahtevnejša naloga: osamosvojiti se mora tudi duhovno. Zlasti zadnja desetletja zgledovanja po ZDA so oslabil socialno državo, povečala socialne razlike in pospešila izgubo zgodovinskega spomina o tem, da je Evropa projekt miru in socialne blaginje. Poleg okoljskih se odpirajo tudi socialna vprašanja trajnostnega razvoja in med prebivalstvom povečujejo občutek negotovosti. Zato naraščajo frustracije v srednjem in delavskem razredu, ki postajata lahek plen populističnih in avtoritarnih voditeljev. Ti obujajo agresiven nacionalizem, sovraštvo do tujcev, socialnih in narodnih manjšin, razgrajujejo mehanizme demokracije, kot so svobodni mediji in organizacije civilne družbe, ter s tem prikrivajo svojo slo po oblasti v sodelovanju s peščico najbogatejših. Gre za oživljanje fašizma, ki množicam prebivalstva ponuja lažno predstavo o svetu in razvojnih perspektivah. Krepitev teh sil je lahko usodna za obstoj Evropske unije, še posebej v kombinaciji s pospešenim oboroževanjem. Zato je na evropski ravni nujen premislek o njenih temeljnih vrednotah, notranji organizaciji in politikah, ki bodo krepile blaginjo večine prebivalstva in mu zagotavljale človekove pravice, svoboščine in socialno varnost.

Obletnica osvoboditve izpod fašizma in nacizma je torej za Evropo priložnost za dvojno osvoboditev. Osvobodi se lahko svojih osvoboditeljev in postane suverena skupnost evropskih narodov. Predvsem pa je priložnost in nuja, da se osvobodi tudi svojih duhovnih zablod, ki so jo tako v idejah kot v praksi močno oddaljile od njenih temeljev. To bo od evropskih voditeljev zahtevalo korenito prerazporeditev družbenega bogastva in obvladovanje elite najpremožnejših.

NADALJEVANJE S STRANI 1

Sprejem in podelitev državnega odlikovanja

utemeljila, in dejala, da jo posebej veseli, da je odlikovanje lahko izročila v njihovi družbi. »Posebej me veseli, da to odlikovanje lahko izročim ob prisotnosti vas, spoštovane partizanke in partizani, ki ste postavili temelje vrednotam, ki jih danes ohranja Zveza združenj borcev za vrednote narodnoosvobodilnega boja Slovenije.«

V govoru je predsednica povedala: »Ni višjega in žlahtnejšega poslanstva v življenju posameznika in skupnosti, kot je boj za sočloveka, za šibkejšo, za svobodo, pravice in domovino. Slovenci smo stoletja živeli brez lastne države, razdrobljeni v različne upravne in politične tvorbe, na prepihu zgodovine in pogosto prepuščeni odločitvam velikih sil. V obdobju med obema vojnama je bil slovenski narod izpostavljen asimilacijskim, kulturnim, političnim in socialnim pritiskom ter nasilju tedanjih avstrijskih, italijanskih in madžarskih oblasti. A ni se vdal – ne takrat in ne pozneje.«

Predsednica je ob koncu še opozorila, da »se kot človeštvo od teh tragičnih izkušenj še nismo dovolj

V imenu partizank in partizanov (bork in borcev) se je za visoko priznanje zahvalil Dušan Puh.

naučili. Pozivi, kot so 'nikoli več' in 'naj ne bo nikoli pozabljeno', ne smejo utihniti, temveč nam morajo vedno znova odzvanjati v mislih. Zato je ključno, da ohranjamo spomin na vrednote boja proti fašizmu in nacizmu ter pomen solidarnosti, domoljubja in miru prenašamo na mlade generacije.«

V imenu partizank in partizanov ter drugih udeležencev narodnoosvobodilnega boja se je za priznanje zahvalil 103-letni nekdanji taboriščnik v Gonarsu in partizan, Dušan Puh iz Portoroža.

S. B., foto: Iztok Pipan, STA/Boštjan Podlogar

NADALJEVANJE S STRANI 1

»Pot do miru omogoča človeštvu prihodnost«

Dan, ko bomo jasno povedali, da je resnica to, da so bili **fašizem, nacizem in z njima tudi kolaboracija zlo**. Dan, ko bomo jasno povedali, da upor ni bil le nujen in časten, ampak tudi pravičen. In dan, ko bomo jasno povedali, da imamo prav zaradi partizanskega upora danes take meje, tak narod in predvsem svojo lastno državo. Prav protifašistični upor je postavljal temelje slovenske državnosti,« je v slavnostnem govoru spomnil predsednik vlade **Robert Golob**.

Predsednik vlade je v nadaljevanju poudaril, da je ideja Evrope nastala na ruševinah druge svetovne vojne, in sicer zato da prepreči nove vojne na ozemlju te celine. Žal ji v tem svojem poslanstvu ni v celoti uspelo, kot vidimo danes v Ukrajini: »Če kaj, se moramo še naprej kot tisti, ki čuvamo dediščino partizanov, tudi v Evropi zavzemati za iste vrednote, za katere ste se borili: za solidarnost, spoštovanje, svobodo, in na teh vrednotah utemeljiti ne samo Slovenijo, ampak tudi Evropo kot našo novo domovino. Samo tako bomo lahko gradili boljši svet. V tem trenutku se žal predvsem v Evropi, a tudi v Sloveniji, dvigajo sile, za katere smo bili še pred desetimi leti prepričani, da jih nikoli več ne bo. Desni populist po Evropi delujejo po istem načelu: zanikajo in potvarjajo zgodovino, zanikajo in potvarjajo resnico, širijo dvom. Iz dvoma raste sovraštvo in sovraštvo razkrajja skupnost. In to je tista točka, na kateri moramo jasno povedati vsem: desni populizem ni obramba nobenih vrednot. Desni populizem je zgolj zloraba vrednot,« je poudaril.

Zbrane je nagovoril tudi predsednik Zveze združenj borcev za vrednote NOB Slovenije Marijan Križman, ki je med drugim dejal, da se je pred osmimi desetle-

tji zdelo, da je zlo, ki sta ga počela fašizem in nacizem, dokončno premagano. Žal pa je danes v svetu okrog 60 vojnih žarišč, rušijo se temelji povojne ureditve in odnosov, ki so bili zgrajeni na tragičnih izkušnjah velike morije, smo tudi na pragu nove hladne vojne. Nekdanji zavezniki pa so danes nasprotniki, celo sovražniki.

»Osvobodilna fronta in partizansko gibanje nam dajeta vso moralno pravico, da ponovimo nikoli več,« je poudaril. »Pravico imamo povzdigniti glas proti novi oboroževalni tekmi, proti vojnami in nasilju, proti novodobnemu imperikalizmu, za mir in sožitje, za blagor ljudi in narodov, za svet brez atomskega orožja, za spoštovanje mednarodnega prava ter za vsestran-

Robert Golob: »Ko se je začel upor, niti približno niste vedeli, kako se bo končalo, prav nasprotno. Obe so bili res slabi. Toda names-to vdaje ste izbrali upor. In izbrali ste in priborili ste nam svobodo, zato velik poklon tej generaciji, ki se takrat, ko je bilo najhuje, ni uklonila. Naj bo današnji dan vaš praznik. Naj bo tudi danes praznik vseh tistih, ki se borite za svobodo, ki se borite za pravičnost in tudi mir po vsem svetu, tudi tam, kjer ga žal nimajo. Sam dajem zavezo, da bomo v zunanji politiki trdno zagovarjali takojšnjo ustavitev vseh spopadov in doseganje miru tako na Bližnjem vzhodu in v Gazi kot tudi v Ukrajini. Samo pot k miru lahko ponudi človeštvu prihodnost, ki si jo zaslužijo prihodnje generacije.«

sko uresničevanje temeljnih načel Deklaracije o človekovih pravicah,« je bil jasen.

Po njegovem mnenju mora Evropa končati vazalstvo ZDA. Čas pa bi bil tudi, da se predstavnik najvišje oblasti italijanske države pokloni preganjanim in ustreljenim, ki so bili žrtve samo zato, ker so bili Slovenci. »Bazovica, Gramozna jama in tisoče žrtev nam sporočajo: nismo umrli zaman in pozdrav Smrt fašizmu – svoboda narodu ni zgolj zguljena fraza, ampak ima globoko sporočilo nasprotovanja novodobnemu fašizmu, ki se spet plazijo po Evropi in drugod po svetu,« je še dejal Marijan Križman.

S. B.

OSREDNJA DRŽAVNA PROSLAVA V TRŽIČU

Odporništvo in nastanek Osvobodilne fronte

V počastitev državnega praznika, dneva upora proti okupatorju, s katerim se Slovenija spominja slovenskega odporništva in nastanka osvobodilne fronte, je bila v Tržiču 25. aprila osrednja državna proslava. Med drugim so se je udeležili predsednica republike Nataša Pirc Musar, predsednik državnega sveta Marko Lotrič, predsednik ZZB NOB Slovenije Marijan Križman, predstavniki ministrstev in Slovenske vojske ter nekdanji predsednik Milan Kučan. Dogajanje so popestrili zastavonoše in nosilci bojnih zastav veteranskih organizacij,

Slovenske vojske in policije. Slavnostna govornica na prireditvi je bila predsednica DZ Urška Klakočar Zupančič.

V govoru je poudarila, da je bila odločitev za upor proti okupatorju v času druge svetovne vojne prelomna in izjemno zahtevna ter da so vsi štirje okupatorji (Nemci, Italijani, Madžari in Hrvati) na zasedenem ozemlju izvajali hude raznarodovalne ukrepe, da bi čim prej potujčili slovensko prebivalstvo. Zato je bila odločitev za upor proti okupatorju največja odločitev tistega časa. Poudarila je tudi, da je

Udeleženci državne proslave

upor zahteval oborožen boj proti močnejšim silam fašizma in nacizma, kar je bilo dejanje velikega junastva.

Ko je govorila o kulturi, je med drugim poudarila, da je kultura vedno najpomembnejši temelj narodne identitete. Kulturniki so s svojo željo po izražanju identitete in krepitvi narodne zavesti tlakovali pot v svobodno Slovenijo tako v času boja proti okupatorjem kot ob osamosvojitvi v devetdesetih letih. Obsodila je tiste, ki zmanjšujejo pomen kulture in

umetnosti, referendum o dodatkih k pokojninam za posebne umetniške dosežke pa je označila za sramotnega. »Obsodbe vredna so dejanja nekaterih, ki zmanjšujejo pomen kulture in umetnosti, ki si kljub svoji očitni nerazgledanosti drznejo ocenjevati vrednost umetniških del in kulturnih stvaritev ter hujskajo ljudi proti več kot vrhunskim ustvarjalcem, ki s svojimi deli gradijo našo preteklost, sedanjost in prihodnost,« je poudarila in dodala: »Kajti naroda ni, če nima svoje kulture. Narod brez lastne kultu-

re je kot drevo brez korenin, izgubljen je v času in prostoru. Kultura ni politika, politika pa bi morala biti kulturna.«

Spomnila je na sočutje Slovencev do človeka tudi v času vojne, obenem pa opozorila, da po vojni ni bilo vse pravično, in dodala, da resnice o Osvobodilni fronti, narodnoosvobodilnem boju in osvoboditvi izpod jermenov okupatorja ne smemo nikoli žaliti s potvarjanjem zgodovinskih dejstev.

V umetniškem programu so nastopili dramski igralci Milena Zupančič, Nina Rakovec, Klemen Janžič in Luka Bokšan, glasbeniki Monika Avsenik Langus, Ernestina Jošt, Maša Bogataj, Policijski orkester in APZ France Prešeren Kranj. Okvir prireditve, katere režiser in scenarist je bil Tomaž Letnar, je bila zgodba o koncentracijskem taborišču na Ljubelju, ki je predstavila upor domačinov – ta je temeljil na spoštovanju človeškega dostojanstva.

Proslava se je končala z minuto molka v spomin na pokojnega papeža Frančiška.

S. B., Foto: Žiga Živulovič Jr./F.A.Bobo/Vlada RS Flickr)

DAN UPORA PROTI OKUPATORJU

Poklon pogumu in vrednotam Osvobodilne fronte

Ob državnem prazniku dnevu upora proti okupatorju, 27. aprilu, sta predsednica Republike Slovenije **Nataša Pirc Musar** in predsednik Zveze združenj borcev za vrednote narodnoosvobodilnega boja Slovenije **Marijan Križman** položila venec pred spomenik Osvobodilne fronte slovenskega naroda pri Vidmarjevi vili v Ljubljani – simbolnem kraju, kjer je bila leta 1941 ustanovljena OF slovenskega naroda.

Ob tej priložnosti smo se pred grobnico narodnih herojev v Šubičevi ulici v Ljubljani v spoštljivi tišini poklonili tudi padlim borcem in borkam – tistim, ki so darovali svoje življenje za svobodo slovenskega naroda in prihodnost naše države.

Osvobodilna fronta je v času najhujše preizkušnje narodno zavedne ljudi povezala v enoten in odločen odpor proti okupatorju, fašizmu in nacizmu. S tem zgodovinskim dejanjem so bili položeni temelji slovenske državnosti, svobode in samostojnosti. Ustanovljena je bila 27. aprila 1941 kot ključna politična in odporniška organizacija Slovencev med drugo svetovno vojno. Nastala je kot odgovor na okupacijo Slovenije,

Predsednica Republike Slovenije Nataša Pirc Musar pri polaganju venca

ki so si jo razdelile sile osi – Nemčija, Italija in Madžarska. Okupacija je ogrožala samo bistvo slovenskega narodnega obstoja, saj so okupatorji izvajali politiko raznarodovanja, izseljevanja in nasilnega zatiranja.

Osvobodilna fronta je v takšnih razmerah postala osrednja sila odpora, ki je povezala različno misleče ljudi – komuniste, krščanske socia-

Venec je v imenu ZZB NOB Slovenije položil Marijan Križman.

liste, liberalce in kulturnike – v skupen boj za narodno osvoboditev. Pomembno vlogo je odigrala tudi na političnem področju, saj je v vojnih letih z narodnoosvobodilnimi odbori začela graditi temelje lastne oblasti, kar je bil zameetek slovenske samouprave. Med narodnoosvobodilnim bojem se je začela oblikovati ideja slovenske državnosti. Čeprav je Slovenija samostojna država postala šele leta 1991, segajo njene korenine prav v čas druge svetovne vojne, ko je narod množično in organizirano stopil v bran svoji svobodi, jeziku in identiteti.

Osvobodilna fronta tako ni bila le odporniška organizacija, ampak

tudi gibanje z močno politično in simbolno težo. Zaznamovala je prelomni trenutek v slovenski zgodovini – upor proti tuji nadvladi in začetek političnega samoopredeljevanja slovenskega naroda.

Danes, ko se spet spoprijemamo z izzivi, ki preizkušajo našo družbeno povezanost, mir in solidarnost, nas spomin na upor opominja, da so vrednote poguma,

enotnosti in tovarištva neprecenljive. So vodilo, ki nas usmerja k strpni, pravični in svobodni družbi. Te dragocene vrednote moramo skrbno ohranjati in ponosno predajati prihodnjim rodovom – kot temelj narodne identitete in večne zaveze svobodi.

Venec pred Vidmarjevo vilo so položili tudi veleposlanica Nemčije v Sloveniji **Sylvia Groneick**, župan mestne občine Ljubljana **Zoran Janković** ter predstavniki političnih strank Svoboda, SD in Levica.

Manja Konkolič, foto: Iztok Pipan

V OSVOBOJENI AJDOVŠČINI 5. MAJA 1945

Prva slovenska vlada po drugi svetovni vojni

Slovesnost na Lavričevem trgu v Ajdovščini je bila dobro obiskana.

V Ajdovščini so 3. maja pripravili spominsko slovesnost ob 80. obletnici ustanovitve prve slovenske vlade po drugi svetovni vojni. Vlada je bila ustanovljena 5. maja na osvobojenem Primorskem, takratnem ozemlju Kraljevine Italije. Narodno vlado Slovenije je sestavljalo 11 ministrov in ministrice. Predsednik je postal Boris Kidrič, podpredsednik pa Marjan Brečelj.

Narodna vlada Slovenije se je februarja 1946 preimenovala v vlado Ljudske republike Slovenije, v skoraj enaki sestavi pa je delovala do konca junija istega leta, ko je bil Boris Kidrič imenovan za jugoslovanskega ministra za industrijo.

Na osrednji prireditvi, ki sta se je udeležila tudi podpredsednik vlade in minister za Slovence v zamejstvu in po svetu Matej Arčon ter obrambni minister Borut Sajovic, je bila slavnostna govornica predsednica državnega zbora Urška Klakočar Zupančič. V svojem nagovoru je med drugim poudarila, da spomin na pomembne državotvorne dogodke, predvsem na številne žrtve vojne, mora biti opomin, da moramo delati za življenje v miru. Dejala je tudi, da je zakon o ustanovitvi narodne vlade od članov vlade zahteval zaobljubo, da bodo delali narodu v korist, in tudi

prisega najvišjih funkcionarjev v današnji samostojni Sloveniji vsebuje enake elemente.

Narodna vlada se je v Ljubljano preselila dan po tem, ko je vanjo vkorakala partizanska vojska. Zbrani množici na Kongresnem trgu jo je predstavil pesnik Oton Župančič in jo primerjal s »krmarji naše ladje po razburkanem morju«. Svoj kratki pozdravni nagovor vladi je sklenil z besedami: »Na dan vnebohoda slovenske misli in slovenskega duha prevzemite oblast nad vsem osvobojenim narodom in bodite nam tako srečni vodniki, kakor je naša in vaša volja poštena in čista!«

Zbrane je na slovesnosti, ki so jo na Lavričevem trgu pripravili občina Ajdovščina, Območna organizacija ZB NOB Ajdovščina - Vipava, Društvo Sever Severne Primorske in Območno združenje veteranov vojne za Slovenijo občin Ajdovščina in Vipava, nagovoril tudi župan občine Ajdovščina Tadej Beočanin. V kulturnem programu so nastopili Policijski orkester Republike Slovenije, Moški pevski zbor Srečko Kosovel, Vlado Kreslin, Nina Kovšca, voditelja programa pa sta bila Urška Taufer in Jakob Šlilgoj.

S. B., foto: Sandra Zalar

TRAGIČNI DOGODKI PRED 81 LETI

Poklon borcem Cankarjevega bataljona

Krajevna organizacija borcev za vrednote NOB Šentjernej je v sodelovanju s Skupnostjo borcev brigade Ivana Cankarja in Skupnostjo borcev Gorjanskega bataljona ter občino Šentjernej 15. marca na Javorovici pripravila tradicionalno spominsko slovesnost v spomin na tragične dogodke pred 81 leti.

Na prireditvi je bilo večje število ljudi iz vse Slovenije, ki so se častno in odgovorno poklonili padlim borcem Cankarjevega bataljona. Vsi prisotni so se strinjali, da je organizatorjem uspelo izpeljati vrhunsko proslavo in da je bilo med prireditvijo in po njej čutiti zelo močno prijateljsko razpoloženje in spoštljiv odnos do zgodovinskega dogodka.

Povabljeni govorniki so v svojih nastopih stvarno orisali zgodovinsko dogajanje in kritično ocenili nekatera sedanja razmišljanja

Slavnostni govornik na prireditvi je bil Matjaž Nemec.

posameznih Slovencev, ki zaradi lastnih interesov skušajo potvarjati zgodovino. Spreobračanje zgodovinskih dejstev in povečevanje tistih, ki so se borili na strani nacizma, povzročata razdor in sovražstvo. Poudarjeno je bilo, da nekateri politiki očitno »pozabljajo«, da je današnja samostojna Slovenija nastala tudi na temeljih partizanskega boja. Zavzemanje za izbris zgodovinskih resnic in enačenje partizanskega boja s fašizmom in nacizmom je nedopustno in temu se bo treba upreti. Veliko besed je bilo izrečenih o dogajanju v svetu in političnih razmerah v Evropi.

Slavnostni govornik na spominski slovesnosti je bil evropski poslanec Matjaž Nemec, ki je med drugim poudaril: »V začetku marca 1944 je domobransko-nemška naveza skovala peklenski načrt za uničenje. Izdaja informacij, kar sta storila dva pobegla vojaka, je omogočila priprave oborožene akcije, usklajevane na najvišjih ravneh nemške vojske v Ljubljani. Uničevalen pohod je bil neizbežen. Več sto do zob oboroženih vojakov je zaprlo vse izhode z Javorovice. Zlo, ki ga je napovedoval sovražnikov napad na borce Cankarjevega bataljona mesec dni poprej,

se je udejanjilo v noči na 16. marec 1944. Dogajanja tistega dne ni mogoče opredeliti kot boj moža z možem, temveč dejanje izživljanja. Prizori pomora preganjajo še danes. Čeprav je spomin na Javorovico prepojen z bolečino, ohranjamo celoten spomin na tragedijo. Ničesar ne olepšujemo. Jasno je treba povedati: tragično epizodo Cankarjevega bataljona je zakrivilo kolaboriranje z okupatorjem.

Za nekatere politike je domobranstvo pojem, ki bi bilo treba malce preurediti, da ne bi bil več tako problematičen. A tukaj moramo biti neomajni: domobranstvo je pritlehno in zavržno dejanje, za katero ni opravičila. Čas tega ne bo preglasil, saj resnica nikoli ne bo izginila. Za nas Javorovica ni samo kraj žalosti, ampak tudi kraj jeklene odločnosti slovenskega naroda, ki se je uprl terorju nacifašizma. Neizpodbitno dejstvo je, da so slovenske partizanke in partizani zaslužni, da smo kot narod obstali. Da danes živimo na svobodni slovenski zemlji in da sami odločamo o svoji usodi.

Slovesnost je zelo korektno povezovala Zinka Potočar, predsednica društva Gorjanska četa. Bil je lep kulturni program.

80. OBLETNICA OSVOBODITVE ITALIJE

Spominska slovesnost v Ogleju

V Ogleju, pobratenem z občino Piran, je bila 27. aprila spominska slovesnost ob 80. obletnici osvoboditve Italije nad nacifašizmom, ki sta jo pripravili občina Oglej in lokalna sekcija ANPI. Spominske prireditve se je udeležila tudi delegacija ZB za vrednote NOB občine Piran, sestavljali pa so jo predsednik ZB Piran Ivo Kastelič, Giorgio Ribarič, praporščak Luka Čibej Zacchigna in novinar Slovenskega utripa Franc Krajnc.

Naša delegacija je bila v Ogleju toplo sprejeta. Govornik Giorgio Liuzzi nas je pozdravil v slovenščini. Slavnostni govornik na Trgu G. Garibaldija in pred spomeniki ter na pokopališču je bil župan Občine Oglej Emanuele Zorino, nato sta udeležence pozdravila tudi predsednica Sekcije ANPI Milena Cossar in Giorgio Liuzzi, ki je opisal težko zgodovino Italije v času nacifašizma. Na druženju nas je pozdravil Lodovico Medio Puntin. Vsi govorniki so poudarjali po-

men vrednot bratstva in enotnosti ter ohranitve vrednot sodelovanja. Omenili so nadvse pomemben datum 27. april 1945, ko je tudi Italija zaživela v svobodi.

V kulturnem delu programa je zaigrala glasbena skupina San Palino iz Ogleja.

Franc Krajnc,
foto: Slovenski utrip

POKLON V SPOMIN NA VELIKEGA VODITELJA

45 let po smrti Tita

Skupina članov zveze iz Brežic, Krškega in Sevnice smo 4. maja v imenu Zveze združenj borcev za vrednote NOB Slovenije, Pokrajinskega sveta in občinskega združenja v Kumrovcu položili venec v spomin na maršala Josipa Broza - Tita.

Njegovo politično delovanje je bilo povezano z razpadom Avstro-Ogrske, revolucionarnim bojem, drugo svetovno vojno, oblikovanjem povojne Jugoslavije in dolgotrajnim vodenjem socialistične federacije, ki se je v marsičem razlikovala od vzhodnoevropskih sovjetskih satelitov.

Kot voditelj partizanskega upora proti nacizmu in fašizmu si je pridobil izjemno priznanje doma in v

položaj Jugoslavije in jo ekonomsko odprl svetu, kar je omogočilo dokaj visoko življenjsko raven v primerjavi z drugimi socialističnimi državami. Tito je v mnogih pogledih poosebljal jugoslovanski kompromis in stabilnost, a hkrati preprečeval politično pluralnost. Bil je simbol napredka.

V današnji Sloveniji odnos do Tita ostaja razdvojen. Na eni strani prevladuje nostalgija po stabilnosti, socialni varnosti in spoštovanju v svetu, na drugi strani pa se obujajo spomini na politično represijo in pomanjkanje svoboščin. Še danes se slovenska družba preveč zanaša bodisi na dediščino Tita kot »temelj narodne identitete« bodisi

Delegacija ZB pred spomenikom v Kumrovcu

tujini. Jugoslavija je po vojni pod njegovim vodstvom postala podobnica gibanja neuvrščenih, kar ji je v času hladne vojne omogočalo manevriranje med Vzhodom in Zahodom. Tito je s svojo neuvrščeno politiko okreplil mednarodni

na sovražstvo do njega kot »simbola totalitarizma«. Naj končam z besedami našega prijatelja iz Kumroca: »Joža je bil in bo ostal najbolj znani Zagorac na svetu.«

Tadej Škof

VETERANSKE ORGANIZACIJE V LJUBLJANI

Podpis listine o sodelovanju

6. maja so se v ljubljanski Mestni hiši zbrali predstavniki veteranskih in domoljubnih organizacij, ki delujejo na območju glavnega mesta, in na krajiši slovesnosti, katere pokroviteljstvo je prevzel župan mestne občine Zoran Janković, podpisali Listino o sodelovanju. K sodelovanju so se s podpisom listine zavezali Območno združenje veteranov vojne za Slovenijo Ljubljana, Policijsko veteransko društvo Sever Ljubljana, Združenje veteranov 90-91 mesta Ljubljana in bivših ljubljanskih občin, Društvo general Maister Ljubljana, Društvo TIGR Ljubljana, Zveza združenj borcev za vrednote narodnoosvobodilnega boja Ljubljana, Društvo vojnih invalidov Ljubljana in Območno združenje slovenskih častnikov Ljubljana. Vse organizacije podpisnice listine so del civilne družbe, samostojne in enakopravne v medsebojnih odnosih. Skupna sta jim domoljubje in zavest, da so vsaka v svojem času in razmerah, ki jih je narekovala ogroženost domovine, opravili svojo dolžnost do domovine, se bojevali in izbojevali

samostojnost slovenskega naroda, ohranitev njegove kulture in slovenskega jezika.

S podpisom listine so organizacije izrazile skupno voljo in interese za medsebojno sodelovanje, predvsem pri izvajanju skupnih nalog, kot so: ohranjanje spomina na uporištvo slovenskega naroda in prenašanje na mlajše rodove z namenom medgeneracijskega sodelovanja, izvajanje domovinske vzgoje in utrjevanje domoljubja s prizadevanjem za vključitev teh vsebin v vzgojno-izobraževalne procese na vseh ravneh, obrambna vzgoja in sodelovanje s Slovensko vojsko in slovensko policijo, sodelovanje pri organizaciji ter vsebinskem usmerjanju spominskih slovesnosti in praznovanj, skupna prizadevanja pri urejanju zakonske zaščite članov organizacij in njihovih pravic ter usklajeno odzivanje na napade podpisnic listine z namenom razvrednotenja ali žalitve njenega domovinskega poslanstva.

Meta Verbič,
foto: arhiv DVI Ljubljana

Naša Javorovica

16. marca 1944. leta,
v zimski noči,
so se krvoločni psi
kot podlasice spustili
na kraj zločina,
kjer so zverinsko klali
partizane, ki so spali.

Izdajalska horda
se v krvi je potila,
samo da bi
okupatorskim poveljem zadostila.

Danes na Javorovici stoji
iz kamna sezidana kapela,
spominski hram, opomnik
krvavega dogodka;
tam zapisana so imena
sto trinajstih padlih borcev
Cankarjevega bataljona.

Zato Javorovica je kraj spomina
na dogodek krvavega zločina,
ki povzročila ga je
izdajalska roka domačina.

Kaj pa danes?

Tudi danes so še gospodje,
ki izpod čela
gledajo na te dogodke,
se trudijo na vse načine,
da z Javorovice izženejo
rdeče zvezde in zastave,
ki jih opisujejo kot zablode.

Tovariši, preživeli borci
in vsi ljudje pravice,
le kdo lažnivcem
daje te pravice,
da izpodbijajo resnice
in da z umazanim jezikom
sejejo zlo nad spomenikom?

Javorovica je spomenik –
večna sled krvavega
in bratomornega dogodka;
Javorovica je večna luč
za naše vnuke in vse rodove;
Javorovica je simbol upora,
partizanstva in svobode;
Javorovica je spomenik
vsakega zavednega Dolenjca.

Naj spomin na Javorovico
ostane takšen, kot je bil.
Takšen, kot je zasidran v naših srcih.

Lojze Podobnik

PARTIZANSKI SPOMENIKI NA ZEMLJEVIDU (40)

Med Kropo in Vodiško planino

Na vzhodnem robu planote Jelovice stoji na višini 1118 metrov Partizanski dom na Vodiški planini. Ker je odprt vse leto, je priljubljen planinski cilj, čeprav gre nekaterim današnjim domobrancem njegovo ime v nos. Iz Kroe je po strmi poti do njega kakšna ura hoje, po položnejših poteh pa nekaj več.

Zgradili so ga leta 1961 pod vodstvom prvoborca Ivana Bertoncija - Johana, zato ploščo na pročelju, ki priča o gradnji, šteje mo kar med partizanska obeležja. Na severnem zidu doma je skrit partizanski mozaik Iveta Šubica, v notranjščini pa je muzejska soba, ki že predolgo čaka na prenovo. Na vzhodnem vogalu stavbe je zemljevid s 24 označenimi spomeniki v okolici in obhodnicami, ki jih povezujejo.

Partizanski dom stoji na kraju, kjer je pred vojno stala planšarska koča, med obema vojnama shajališče gorenjskih komunistov. Slab kilometer zračne črte proti severu, na strmem pobočju Plazov, je bila 15. maja 1936 prva

bataljon. Na vseh teh mestih so spomeniki. 5. avgusta, ko je radovljiški občinski praznik, je pred domom proslava. Med vojno je bila Jelovica z Vodiško planino pomembno partizansko območje. Prvo leto jeloviškega partizanstva

Obeležje Blažu Ažmanu

je povezano z začetnikom vstaje, narodnim herojem Stanetom Zagarjem. Pred šolo v Lipnici, ki se imenuje po njem, stoji njegov doprski kip. Obletnica dneva njegove smrti, 27. marca 1942, pa je dan šole. Vsake toliko časa občudovalci okupatorja in narodnih izdajalcev z bizarnimi utemeljitvami predlagajo preimenovanje šole, doslej neuspešno.

ni. Obhodnico sem vrisal na spletni zemljevid, da spomenike najde tudi kdo, ki teh krajev ne pozna.

Najbolj nenavadno in najbolj skrito od vseh 24 obeležij je posvečeno Blažu Ažmanu, padlemu blizu Mošenjske planine leta 1942. Okrogla lita plošča premera kakih 25 centimetrov v obliki grba je vzdana v skalo na strmem brezpotnem pobočju nad Slovensko pečjo. Na kraju partizanske tehnike Meta, ki je bila v dveh rudniških jamah nad Jamnikom, stoji informacijska tabla, dostop v jamo je po lestvi. Prostor vzdržuje in na njem prireja proslave prizadevno Združenje borcev Besnica - Podblica.

Partizanski dom na Vodiški planini

Na ovinku, od koder izletnik krene proti cerkvi sv. Primoža in Felicijana na Jamniku, ki ga reklamirajo kot balkon Gorenjske, stoji spomenik v obliki prelomljenega stebra, posvečen narodnemu heroju Lojzetu Kebetu - Štefanu. Pred slikovito cerkvico, ki jo množično obiskujejo fotografi od povsod po svetu, stoji spomenik padlim domačinom (»Kot žrtve ste padli v borbi za nas, večna zahvala vam bodi!«) v obliki znamenja. Da, s križem na strehi. Za osrednji spomenik NOB v Kropi je verze napisal Matej Bor. V Kovaškem muzeju je bila svojčas zbirka narodnoosvobodilnega boja (ne nazadnje je med vojno padlo 50 kroparskih kovačev). Na vztrajno prigovarjanje članov Zveze borcev jo bodo zdaj prenovili.

Nad drugo serpentino jamniške ceste stoji spomenik Dušanu Pogačniku s Srednje Dobrave, ki se je pred vojno pripravljaj na učiteljski poklic. Iz nedavno najdene pisma sorodnika bi lahko sklepali, da so ga partizani namerali poslati na šolanje v Moskvo (»na vzhod«). Čisto sveže in brez kakršnih koli »pričevalcev« je namigovanje, da so ga ustrelili partizani sami. Neverjetno, kako pogosti so zadnje čase tovrstni farski narativi: če bi se partizani res tako zelo pobijali med sabo, bi jih do konca vojne že zmanjkalo! Prvi spomeniki nad Kropo so bili

Spomenik Dušanu Pogačniku nad Slovensko pečjo v Kropi

vrisani leta 2013 na spletni zemljevid Geopedija, ki se počasi poslavlja. 8700 doslej popisanih obeležij bo zaživel na novem spletišču, imenujmo ga preprosto Partizanski spomeniki na zemljevidu.

Miran Hladnik

KOLUMNA

Jože Poglajen

Referendum za preštevande

Maj navadno mineva ob zaznamovanju konca svetovne vojne in zmage nad nacisti in fašisti ter njihovimi kolaboranti. Letos naj bi bilo še posebej slovesno, saj od konca svetovne vojne mineva okroglih 80 let, a so obletnico zasenčili smrt papeža Frančiška in imenovanje njegovega naslednika ter zakonodajni referendum o pokojninah uveljavljenih umetnikov. Bel dim iz Sikstinske kapele v Vatikanu za papeža, ki si je nadel ime Leon XIV., je v medijih in zatem med ljudmi sprožil val ugibanj in komentarjev, kaj se bo z novim papežem, ki prihaja iz Amerike, spremenilo na svetu. Ob vsem tem pompu so komentatorji spregledali, da je papež res voditelj kakih milijarde in pol katoličanov, toda stvarne moči spreminjati svet papeži že nekaj časa nimajo več. Papež Pij XII. denimo, ki je papeževal v času druge svetovne vojne, ni niti poskusil ustaviti osvajalnih pohodov Hitlerja in Mussolinija, pospremljenih z množičnim preganjanjem in ubijanjem pripadnikov okupiranih evropskih narodov, zlasti Slovanov in Judov. Nasprotno, Cerkev je v nekaterih državah z okupatorji aktivno, propagandno in tudi vojaško-policijsko sodelovala. Lep primer za to sta Slovenija in Hrvaška.

Drugače od večine drugih papežev je umrl Frančišek glasno pozival k miru in še posebej k takojšnji ustavitvi pobijanja Palestincev v Gazi, vendar so Izraelci, Američani in tudi kršчени evropski politični voditelji njegove pozive ignorirali in morija na Bližnjem vzhodu še ker traja. V tem pogledu je imel Stalin kar prav, ko je zavezniške generale ironično spraševal, koliko divizij pa ima papež. Osemdeset let pozneje se je pri nas preštevande svojih divizij lotil šef največje opozicijske stranke. Janša sicer ni prešteval vojakov, ampak s pomočjo zanj zastojkarskega referenduma volivce, na katere lahko računa na volitvah čez leto dni. V nedeljo zvečer (11. maja) je tako z vidnim zadovoljstvom razglasil, da lahko računa na kakih 40 »divizij«, to je nekaj več kot 400.000 zvestih volivcev. Dovolj za referendumsko razveljavitev zakona in ob morebitni nizki volilni udeležbi tudi blizu za prevzem oblasti na volitvah prihodnje leto. Velika večina volivcev (1,2 milijona) je namreč na referendumsko nedeljo ostala doma. Med drugim tudi zato, ker jim je bilo jasno, da janšistom sploh ni šlo za vsebino zakona, ki naj bi ga referendumsko zavrnili, ampak za kurjenje ognja pod kotlom predvolilne esdeesovske

kampanje, v kateri bodo glavna tema pokojnine. Povedano drugače, cilj janševikov je tudi z zavajajočimi podatki prepričati nekaj sto tisoč upokojencev s skromnimi, čeprav trdo prigaranimi penzijami, da se jim godi krivica in da naj se zato na volitvah prihodnje leto pridružijo omenjenim štiridesetim divizijam Janši zvestih volivcev in tako omogočijo vnovični vzpon »princa teme« na oblast.

Ali se jim je uspelo približati temu cilju, bomo še videli. Za zdaj je formalno gledano Janša na tem referendumu zmagal. Z vidika vsebine zakona pa je to strel v koleni, kajti namesto izboljšane zakona bo veljal dosedanj, ki je bil sprejet še v socialističnih sedemdesetih letih prejšnjega stoletja. Je pa ta referendum bil zadnji opomin strankam vladne koalicije, naj se vendarle zavejo, s kom imajo opravka. Opomin, da SDS ni stranka, ki igra po ustaljenih demokratičnih pravilih igre, zato vzvišena taktika bojkotiranja njenih potez ne more uspeti. SDS se namreč od drugih strank razlikuje tako po skrajno demagoško obarvanih programskih temeljih, kot so boj proti nepravničnim pokojninam, garniran s sovraštvom do migrantov, Ro-

mov in vseh, ki so drugačni, kakor tudi po organiziranosti. SDS je po trinidesetletnem delovanju pod Janševo taktiko postal militantna organizacija, ki že meji na sekto z nezmožljivim vodjo na čelu. Sekto, ki nima svojih oporišč le v krajevnih

Očitno ima SDS tudi svojo dobro delujočo obveščevalno sekcijo. Šepeta se tudi o tem, da naj bi »za vsak primer« imela svojo milico. Vse to sega čez običajno organizirane stranke in posega na področje varnosti države.

odborih, ampak predvsem v državnih in paradržavnih institucijah: začenši z državnim svetom, na sicer nižjih ravneh tudi v nekaterih ministrstvih (ne samo v pravosodnem), policiji, v vojski, na ustavnem sodišču, tožilstvu, na RTV Slovenija, pa v vplivnih organizacijah, kot sta zdravniška in kmetijska zbornica ...

Očitno ima SDS tudi svojo dobro delujočo obveščevalno sekcijo. Šepeta se tudi o tem, da naj bi »za vsak primer« imela svojo milico. Vse to sega čez običajno organizirane stranke in posega na področje varnosti države, a za zdaj ni videti, da bi se s temi vidiki ukvarjali v Sovi, kot se na primer v Nemčiji notranja služba (BfV) ukvarja s skrajno desno stranko (AfD). Omenjena obveščevalna agencija je to Janševi podobno nemško Alternativo za Nemčijo opredelila za ekstremistično organizacijo, ki pomeni grožnjo nemški demokratični ureditvi. No, naša varnostna služba se sodeč po lanskem poročilu raje ukvarja z menda proruskimi aktivisti, ki naj bi med drugim napadli spletne strani naše predsednice ...

Vodiška partizanska pot

Partizansko znamenje na Jamniku

partijska konferenca jeseniškega okrožja. 20. julija 1941 so v bližini Vodic, pod Malim Gregorjevcem, sprejeli sklep o začetku vstaje na Gorenjskem. 29. julija 1941 je bila na Gradšču severno od doma ustanovljena Jelovška četa, na Pogrošarjevi planini južno od njega pa je bil 5. avgusta 1941 ustanovljen Cankarjev

TRI RAZSTAVE MUŠIČEVIH GRAFIK

»Šele v Dachauu sem odkril resnico in jo skušal naslikati«

Razstavi na gradu Štanjel in na gradu Dobrovo, slavnostno odprtje je bilo 14. maja, bosta odprti do 6. septembra, ko bomo v nekaj dneh po zaprtju predstavili novi razstavi z Mušičevimi grafikami, ki jih je leta 1991 podaril svojim rojstnim krajem, in bodo razstavljene do začetka januarja 2026, ko se bo uradno končalo dogajanje v okviru evropske prestolnice kulture. Razstavo v palači Attems v organizaciji Goriških pokrajinskih muzejev v Gorici so odprli 25. maja in bo odprta do 19. oktobra 2025.

Dachau je bil za Mušiča izjemno globoka izkušnja: kot človek je dan za dnem zrl smrti v oči, doživljal je odhajanja, usihanja, trpljenje, grozo, boleznin in strah. Nikoli ni vedel, kdaj bo lahko prišel tudi sam na vrsto.

Z razstavami v treh različnih galerijah, v gradu Štanjel, gradu Dobrovo in palači Attems v Gorici, pod okriljem evropske prestolnice kulture predstavljamo del obsežnega in avtorsko prepoznavnega opusa slovenskega umetnika, slikarja in grafika **Zorana Mušiča**, ki se je v letih po drugi svetovni vojni razpet med Parizom in Benetkami, sprejet in viden tudi kot francoski in italijanski umetnik, zapisal med najpomembnejše slikarje 20. stoletja. Zoran Mušič je umetnik z izrazitim zgodovinsko izpričanim avtorskim profilom, ki ga s slikarskimi in grafičnimi dosežki ni mogoče postaviti ne v umetniška gibanja in ne v smeri povernega modernizma niti zgodnjega postmodernizma, čeprav je prav tema obdobjema dal pomemben in nepozaben pečat. Bil je izrazit samohodec, umetnik s svojim videnjem in doživljanjem slikarstva in grafike, ki sta se rodila iz njegove bolečine, trpljenja, občutenja groze, mučenja in smrti. Njegova iskanja so se gibala med figurativnostjo in abstrakcijo, tematsko sta ga pritegnili krajinska motivika in figura (figuralna skupina), kar mu je ponudilo možnosti široke palete podoživljanja in razumevanja telesa in percepcije, pa tudi nekaterih likovnih in slikarskih elementov, od črte, barve, perspektive, svetlobe do oblike, prostora in globine.

Čeprav so ga izoblikovala različna okolja, je v njegovih delih ostajala kraška pokrajina s svojo trpkostjo, kamnitostjo, od sonca ožgano in razpokano zemljo rdečih, rjavih in oker odtenkov, živa in zgovorno prisotna. Prav tako je ostajalo tudi nekajmesečno bivanje v taborišču smrti, v Dachauu, kjer je slikar ustvaril nepozabne in za zgodovino izjemno pomembne risbe s preprostim naslovom Dachau, 1945. V njegovih delih pogosto podoživljamo Kras kot vsebinsko in formalno izhodišče notranjim popotovanjem, ki so bila po letu 1948 pogosto videna in podoživeta v prepletu s človeško figuro in figuralno skupino. Potovanje skozi siensko in umbrijsko pokrajino je obudilo spomine in rodilo nova vi-

denja: »Griči so me spominjali na gola trupla, na katerih ni bilo več niti kože. Vedno sem si jih predstavljaj enake, brez letnih časov in barve. Ko sem jih videl in naslikal, me je preplavilo izjemno močno, silno čustvo.« Mušič je pri nekaterih ciklih svojstveno in sugestivno sintetiziral videnje pokrajine in telesa, ki ga lahko, močno oplemenitenega s čutenji in čustvi, podoživimo in opredelimo kot telesa pokrajin in pokrajin telesa. Zoran Mušič je daljnovidno združil dva v umetnostni zgodovini pomembna segmenta, figuro in krajino – na način, ki je avtorsko prepoznaven in širše zgodovinsko in umetnostnozgodovinsko ter filozofsko opredeljen.

Dachau je bil za Mušiča izjemno globoka izkušnja: kot človek je dan za dnem zrl smrti v oči, doživljal je odhajanja, usihanja, trpljenje, grozo, boleznin in strah. Nikoli ni vedel, kdaj bo lahko prišel tudi sam na vrsto. Nemo je opazoval, kako so se telesa spreminjala v kupe trupel in se kot kraška pokrajina kopičila v mehke valovite oblike, iz katerih so štrlele izsuše-

ne okončine in neme, prestrašene, zasteklenele in še vedno sprašujoče oči: »Dolgo so me spremljale oči mrtvih, preko katerih teles sem šel, te oči tistih, ki so umirali in iskali pomoč. Bili so zloženi kot polena.« V tistih kupih navrženih skeletov so morda še utripala srca, ki so hotela živeti in ljubiti. In ne sovražiti. Ki so hotela, da bi jih videli. Ta v gričke spremenjajoča se telesa so bila v opomin vsem, ki so počeli zločine. Vsem, ki so morili. Želeti je bilo, da bi se trdno zapisala v spomin tudi vsem, ki so kakor koli bili priče tem dejanjem, ki se nikoli več ne bi smela dogoditi. Mušiča so zadnje tedne in dneve pri življenju ohranjale risbe: »Bil je to način, da se rešim, da

grem ven iz teh muk, da izdržim.«

V krogu slovenskih ustvarjalcev, ki so bili nameščeni po prepolnih prostorih, kjer je vsak izmed njih iskal svojo pot k rešitvi, je Zoran Mušič ustvarjal. Nastajali so zapisi v risbah: »V Dachauu sem začel misliti bolj globoko. Vsak, ki to doživi in je kolikor toliko občutljiv, začne premišljevali o življenju. Svet sem prej videl drugače, šele v Dachauu sem odkril resnico in jo skušal naslikati.« Zadnje tedne je smrt kosila vsepočez in številni so iskali kapljico vode, še zadnji vzdih svežega zraku, še zadnji pogled v nebo, kamor so si predstavljali, da gredo. Umirali so za vrati taborišča, na cesti, za katero so upali, da jih bo peljala v svobodo in novo življenje. Mušič je te prizore nešteto krat podoživljal vse do tistega trenutka v sedemdesetih letih, ko so podobe začele klicati, naj jih obudi. Rojevati so se začela dela, ki jih je povezal v cikel z naslovom *Nismo poslednji*: »Proti večeru so tiste, ki so umrli, in med njimi tiste, za katere smo samo verjeli, da so mrtvi, naložili na kupe, kot les za grmado, kot na

stolp.« Njegove oči so jokale brez solz, njegovo telo je ječalo v bolečini, izstradano do kosti, kot bi bilo obešalnik, z glavo, kjer so se svetile samo izbuljene oči in presušena usta. Komaj so izoblikovala kakšno besedo. Občutek, globoko zakoreninjen v srcu, ki še ni otopelo in zmrznilo od grozot, je narekoval, da je vse to prenašal na tiste koščke papirja, ki jih je našel v predalih pri arhitektih. Nastajale so risbe, na desetine z različno ujetimi figurami, a z enim samim sporočilo: Mi smo poslednji. Pa niso bili. Še danes so vojne. Še danes je trpljenje. Še danes umirajo nedolžni.

Nelida Nemec

Leta proučujem Mušičeva dela in jih spoznavam iz različnih pogledov. Čutim jih in se z njimi znam poistovetiti vse od leta 1991, ko smo mu v Dobrovem odprli stalno zbirko in izdali katalog. V njem so poleg mojega besedila tudi besedili dr. Zorana Kržišnika in dr. Naceta Šumija in prav lucidna misel dr. Naceta Šumija v tem katalogu, da je presenetljivo izenačenje kupa mrtvih s krajinsko podobo, mi vsa leta ni dala miru. Veliko sem razmišljala, veliko proučevala. In vse bolj sem njegove cikle zaznavala kot pokrajino in kot telo v prepletu, spajanju, prehajanju, v enkratni in neponovljivi sintezi. Vse bolj kot Telesa pokrajin in kot Pokrajine teles. To sta naslova razstav, ki sem ju s sodelavci pripravila. Predstavljamo dela iz izbranih ciklov od leta 1948 do 1997: Konjički, Sienska pokrajina, Umbrijska pokrajina, Kamnita pokrajina, Vegetativni motiv, Nismo poslednji, Avtoportreti, Portreti Ide, Dvojni portreti. Popotnik, Moški. Izbor, ki se dotakne duše. Izbor, ki vznemiri srce. Izbor, ki pove, da se danes zgodovina ponavlja. »Bodimo človek človeku človek,« mi je Zoran Mušič velikokrat položil na srce. Dela so posodili zasebni zbiratelji in javne ustanove.

OB 80. OBLETNICI OSVOBODITVE

Hvalnica miru v Mokronogu

V Mokronogu so zadnji aprilski petek na medobčinski proslavi občin Mirna, Mokronog - Trebelno, Šentrupert in Trebnje, poimenovani Hvalnica miru, zadnji aprilski petek počastili 80. obletnico osvoboditve. S proslavo so se poklonili zgodovinskemu spominu ter spodbujanju in ohranjanju vrednot, kot so sodelovanje, mir in sožitje.

Slavnostna govornica je bila predsednica Državnega zbora Re-

Otroški pevski zbor Osnovne šole Mokronog z zborovodkinjo Tamaro Žnidaršič, ki se je v svojem nastopu dotaknil še ene pomembne vrednote, to je dom.

Ob tem je Združenje borcev za vrednote NOB Trebnje v okviru praznovanja 80. obletnice osvoboditve v avli Kulturnega doma Mokronog na ogled postavilo še razstavo slik iz obdobja narodnoosvobodilnega boja v Temeniški

Nastop mladih

publike Slovenije Urška Klakočar Zupančič. Pozdravne besede gostitelja, predsednika Združenja borcev za vrednote NOB Trebnje Boštjana Sladiča, je v njegovi odsotnosti prebral Mirko Hrovat, predsednik Območne organizacije Združenja borcev za vrednote NOB občine Mokronog - Trebelno. S kulturnim programom so prireditev obogatili Lara Jankovič, ki je pripravila glasbeno-recitacijski preplet, domača glasbena zasedba Drugi vagon, ki je prepoznavne partizanske pesmi prepletla z unikatnim akustičnim melosom, in

in Mirnski dolini. Poleg panojev so razstavili prapore, ki jih hrani Občinska organizacija ZB za vrednote NOB Mokronog - Trebelno.

Medobčinsko proslavo, ki jo je povezoval Tomaž Simetinger, so omogočile občine Mirna, Mokronog - Trebelno, Šentrupert in Trebnje ter Združenje borcev za vrednote NOB Trebnje, ki je skupaj s trebanjsko območno izpostavo Javnega sklada RS za kulturne dejavnosti (JSKD) prireditev tudi pripravilo.

Joži Sinur, foto: Andraž Kovačič

OB DNEVU UPORA IN ZAHTEVI PO MIRU

Petje partizanskih pesmi

Člani ZB NOB Mengeš smo aprila izpeljali prireditev za dan upora in zahtevo po miru. V uvodu smo pojasnili, da je v Mengšu večina ljudi sodelovala v narodnoosvobodilnem boju. Poudarili smo tudi neprecenljivo vlogo Osvobodilne fronte, ki je štiri leta vodila tako vojaški kot politični boj. Osvobodilna fronta je zgradila tudi ljudsko oblast, ki je po vojni Slovenijo iz zaostale agrarne razvila v moderno industrijsko državo. Dolgo obdobje smo uživali mir, ki je danes spet ogrožen. Evropska unija brezglavo drvi v oboroževalno tekmo in vojno. Če hočemo preprečiti vojne, moramo danes zahtevati miroljubno odpravljanje nesoglasij in ohranjanje socialne države.

Slavnostni govornik na prireditvi je bil skladatelj in profesor glasbe **Tomaž Habe**, ki je povedal nekaj

besed o nastajanju in pomenu partizanske pesmi v času narodnoosvobodilnega boja. Petje partizanskih pesmi je bilo lani maja vpisano v nesnovno kulturno dediščino Republike Slovenije. Danes lahko partizanska pesem sproščeno doni na prireditvah in v zasebnih družbah. Nato so nam Mešani pevski zbor Svoboda Mengeš, Kvartet Krt in Mladinski pevski zbor Osnovne šole Mengeš zapeli še 12 pesmi. Člane Mešanega pevskega zbora Svoboda smo posebej razveselili, saj jim je Igor Kanižar v imenu Zveze združenj borcev Slovenije za dolgoletno sodelovanje na prireditvah združenj borcev in za 50-letnico delovanja podelil zlato priznanje ZZB.

Mirjan Trampuž, foto: Nejc Trampuž

NOVO MESTO V ŽICI

Pohod v spomin na 80. obletnico osvoboditve

Minilo je 80 let od konca druge svetovne vojne, največje morije v zgodovini človeštva, ki močno vpliva tudi na današnji čas. V Združenju borcev za vrednote NOB Novo mesto so počastitev dneva upora proti okupatorju združili še z osrednjo prireditvijo v spomin na 80. obletnico konca druge svetovne vojne oziroma osvoboditve. »Kako dragocena je svoboda, se zavedamo, ko je ogrožena ali ko jo izgubimo. Prav to se je zgodilo številnim zavednim Slovencem in Slovenkam, ki so zaradi zavezanosti domovini pristali v okupatorjevih zaporih ali taboriščih,« je spomnila voditeljica prireditve Klavdija Kotar.

Novo mesto je vojno doživelo 11. aprila 1941, ko so Nemci bombardirali stavbo sedanje Osnovne šole Center, že naslednji dan pa vkorakali mesto, ki so ga 23. aprila za več kot dve leti predali okupatorjem Italijanom in se spet vrnili po italijanski kapitulaciji jeseni 1943. Spominsko-rekreativna pot Novo mesto v žici poteka po delu poti, s katero je okupator med drugo svetovno vojno obdal Novo mesto in postavil utrjene bunkerje, uredil strelske järke in z bodečo žico onemogočil gibanje prebivalcev. Pot, ki so jo pohodniki in pohodnice prvič prehodili leta 2011, je zasnoval slavnostni govornik na slovesnosti, tovariš Jože Pečnik, Orisal je, kako sta nastala sama pot in pohod.

Pohod se je začel sočasno na treh krajih, in sicer na Drski, v Ločni in Žabji vasi, od koder so pohodniki prehodili del poti, kjer je nekoč potekala utrjena zgora Novega mesta – bodeča žica. Boj osvobodilne fronte ni bil lahek, zahteval je nadčloveške napore in na žalost tudi premnoge žrtve, zato so se pohodniki in pohodnice pred koncem pohoda zbrali še pri spominski loži pri Knjižnici Mirana Jarca in se s po-

V kulturnem programu, ki je vsebinsko črpal predvsem iz partizanske kulture, so sodelovali Leon Župevec, Matevž Šega, Peter Moravec, Anica Bukovec in ženski pevski zbor Kronce. Partizane pa so predstavljali postrojeni pripadniki spominske Novomeške čete.

Pomembno je, da svetlo točko naše preteklosti, ki jo zagotovo predstavlja junaški boj partizanov, navežemo tudi na prihodnost

laganjem venca poklonili vsem prebivalcem Novega mesta in okolice, ki so dali svoje življenje za svobodo. Pohodniki in pohodnice so se skupaj sprehodili še do Pumpnce, kjer jih je nagovoril podžupan Mestne občine Novo mesto Urban Kramar in poudaril, da je bil nastanek Osvobodilne fronte legitimno in pomembno dejanje v boju za svobodo.

in glasno zahtevamo konec vojn in mir v svetu. Zato je avtorica slovesnosti dr. Jožica Jožef Beg poudarila: »To je praznik vseh nas, ki si želimo, da bi se v tem našem nemirnem svetu, v katerem divjajo krute vojne, uresničili verzi slovenske himne, da »ne vrag, le sosed bi bil mehak.«

ZB NOB Novo mesto

FILMSKI FESTIVAL KINO OTOK

Svobodne podobe

Osrednje dogajanje Filmskega festivala Kino Otok se bo letos zvrstilo med 4. in 8. junijem v Izoli, festivalski program pa bo odmeval tudi v drugih krajih po Sloveniji. Ekipa program festivala Kino Otok pripravi z mislijo na gledalce – prikazujemo kar se da raznovrstne filme. Naš festival ni tekmovalne narave, saj verjamemo, da je pri umetnosti in kulturi le malo prostora za tekmo – prostor raje odpiramo dialogu med filmskimi ustvarjalci, različnim občinstvom in ne nazadnje festivalsko ekipo.

Tudi letos smo pripravili zanimiv raznovrsten program. Zanimiva je že prva festivalska projekcija, ki se bo odvrtela še pred uradnim odprtjem festivala 4. junija ob 17. uri v Art kinu Odeon. Prikazali bomo palestinski omnibus Iz ničelne točke, v katerem palestinski umetniki in filmski ustvarjalci svoje vsakodnevno življenje med genocidom v Gazi prelijejo v kratke igrane, dokumentarne in eksperimentalne filme. Ob 21. uri 4. junija pa na Manziolijevem trgu ne zamudite odprtja festivala s filmom Skupni jezik (Matthew Rankin, 2024).

5. junija ob 21. uri v Letnem kinu Arrigoni ne zamudite svežega, a med gledalci in stroko že močno priljubljenega dokumentarnega filma Fiume o morte! (2025), v katerem hrvaški režiser in stari otoški znanec Igor Bezinović, ki bo svoj film tudi letos predstavil v živo, igrivo, a vendarle pri-

merno ostro rekonstruira obdobje v letih 1919 in 1920, ko je razvpiti literat, fašist in politični nastopač Gabriele D'Annunzio zasedel bližnje mesto Reka. (Pozor! Le odprtje festivala v sredo in projekcija

Prizor iz filma Brezmejna srca

presenečenja dan pred tem bosta na Manziolijevem trgu, druge večerne projekcije pa bodo v Letnem kinu Arrigoni! 6. junija ob 18. uri bomo v izolskem Kulturnem domu gledali italijansko klasiko Brezmejna srca (1950), ki z izjemno toplo srčno noto režiserja Luigija Zampe in v humanizma polni maniri italijanskega neorealizma spregovori o tragičnih posledicah, ki jih po drugi svetovni vojni v majhnem kraju povzroči začrtanje meje med Italijo in Jugoslavijo. Film smo na Kino Otok pripeljali v sodelovanju s projektom VZHOD-ZAHOD Meja skozi film in zgodovino.

vino, ki je del uradnega programa Evropske prestolnice kulture GO! 2025, sodelovanje pa bomo nadaljevali in še več filmov programa predstavili na letošnjih projekcijah otoškega projekta Kino Istra.

7. junija ob 10.30 bo v Odeonu na sporedu slovaški igrani film Naj bo svetloba (Marko Škop, 2019). Z junakom novega jugoslovanskega filma, Želimirjem Zilnikom, pa se lahko srečate 8. junija ob 14. uri v Odeonu, ko bo predstavil svoj novi film 80+ (2025), v katerem se osemdesetletnik Stevan po desetletjih življenja v Nemčiji zaradi denacionalizacije vrne v Srbijo, kjer v nizu srečanj spoznamo njegovo življenje in solidarno srce.

Vabim vas, da festivalsko izkušnjo sklenete v nedeljo ob 21. uri v Letnem kinu Arrigoni z zadnjo projekcijo pod zvezdami in s filmom Vermiglio (Maura Delpero, 2024), prejemnikom srebrnega leva v Benetkah, z izjemno filmično pripovedjo o ljubezni med domačinko in prišlekom v otročni vasi v italijanskih Alpah tik pred koncem druge svetovne vojne, ki sproži niz dogodkov, ki za vedno spremenijo usodo dekletove številne družine ... Tiho presunljivo, čudovito posneto dramo režiserka pripoveduje v štirih poglavjih, postavljenih v štiri letne čase.

Varja Močnik, glavna selektorica filmskega programa pri Festivalu Kino Otok – Isola Cinema

KOMENTAR

Dr. France Križanič

Zgodovina gospodarskega razvoja

Ameriški ekonomist Odet Galor je v delu Popotovanje človeštva (2022) razvil teorijo gospodarskega razvoja od začetkov človeštva do sodobnosti. Po tej teoriji je gospodarski razvoj posledica človekove evolucijske prednosti v specializaciji možganov, ki mu omogoča prilagajanje na spreminjajoče se okoliščine. Sposobnost učenja in prenos veščin in znanja med ljudmi (ter generacijami) avtor poimenuje »človeški kapital« in ga pripiše že tistim, ki so se naučili uporabljati ogenj in brusiti apnenec ali kremen. Homo sapiens je približno 150.000 let (od prve mitohondrijske Eve dalje) razvijal nove tehnologije, si izboljšal življenjske razmere, povečal število potomstva, poselil svet, a se mu je življenjski standard s povečevanjem gostote prebivalstva vedno znova znižal skoraj do minimuma. V ozadju tega procesa je zakon padajočih donosov, po katerem na omejenem zemljišču ali ob omejenih naravnih danostih povečanje vlaganja dela ob enaki tehnologiji dodaja vedno manj novih dobrin. Opisano zakonitost Galor imenuje Malthusovo ravnotežje (Esej o prebivalstvu in načelo populacije, 1798).

Na tej razvojni poti so trije prelomi: neolitska revolucija, industrijska revolucija in demografski obrat. Prva pomeni uvedbo kmetijstva pred 12.000 leti na območju od sedanje Palestine do Mezopotamije. Vzrok je bila potreba po uvajanju tehnologije sejanja žit in gojenja živali, da bi prehranili doseženo raven prebivalstva. Revolucijo so omogočile ugodne naravne danosti na tem območju. Druga je posledica povečanja prebivalstva in s tem večjega števila talentiranih ljudi oziroma potencialnih izumiteljev, kar je po daljšem procesu sredi osemnajstega stoletja privedlo do množične proizvodnje dobrin in rasti življenjskega standarda (kaže ga podaljšanje življenjske dobe) s koncem zakonitosti, veljavnih za Malthusovo ravnotežje. Demografski obrat pa pomeni začetek zniževanja števila rojstev zaradi povečanih vlaganj v znanje oziroma človeški kapital potomstva v obdobju po industrijski revoluciji. V Združenem kraljestvu se je ta proces začel že sredi devetnajstega stoletja.

Na razlike v tem gospodarskem razvoju so vplivali biološki, geografski in kulturni dejavniki pa tudi politična ureditev. Biološki dejavniki so bili zlasti neugodni na območjih malarije in muhe cece. Oboje je omejevalo možnosti poselitve, slednja pa tudi razvoj živinoreje. Med geografskimi dejavniki je bila pomembna možnost povezav, ki je zlasti ugodna v Evraziji ter neugodna v Afriki in obeh Ameri-

kah. Na gospodarski razvoj sta vplivali tudi bližina morij in rek ter primernost prsti za gojenje kulturnih rastlin. Tam, kjer so gojili zlasti žita, so se razvili hierarhični družbeni sistemi, v katerih je prevladovalo izključevanje z vplivom na manjšo možnost uvajanja inovacij. Kjer so gojili gomoljnice ali pa je teren omogočal manjše kmetije, pa so se razvile družbe z manj hierarhije in večjim vključevanjem. Na območjih, ki so omogočala uporabo pluga, se je poslabšala enakost med spoloma, kar je na gospodarski razvoj delovalo zaviralno. Med kulturnimi dejavniki so po Odetu najpomembnejši: razmišljanje za prihodnost odvisno od geografskih značilnosti, povezanih z visokim donosom poljščin, omenjena vključevalnost članov dane družbe, prav tako omenjena enakost spolov in prava mera družbene diverzifikacije oziroma nehomogenosti družbe. Preveč homogene družbe nimajo stikov, potrebnih za nastajanje novih idej, preveč raznovrstne družbe (z dosti etničnimi manjšinami) pa so potencialno konfliktne. Na diverzifikacijo družb je vplivala selitev Homo sapiens iz Afrike. Pri tem so pot nadaljevale vedno manjše in bolj homogene skupine. Po tej zakonitosti so domorodske skupine v Južni Ameriki najbolj homogene. Prednost Evrope pred Kitajsko pa je od okoli 15. stoletja dalje pomenila prav večja raznovrstnost in s tem tekmovalnost v primerjavi s kitajsko homogenostjo.

Pri politični ureditvi Odet poudarja varstvo lastnine, zdravstveno in izobraževalno politiko. Prav zaradi slednje usoda narodov ni »vkljesana v kamen«. Neolitska (kmetijska) revolucija je ljudstvom, ki so jo prva uvedla, dala prednost, da so si podredila ali odrinila lovsko-nabiralniške skupnosti. To obdobje je povezano s precejšnjim nasiljem. Podobno velja za kolonializem, ki se je začel v obdobju nastajanja razmer za industrijsko revolucijo, zaradi katerih se je človeški kapital (znanje) v evropskih državah povečal precej bolj kakor drugod po svetu. Zanimivo je, da je na te razmere vplivala zlasti velika kuga (1347–1350) z zmanjšanjem števila prebivalstva in povečanim povpraševanjem po delu, dvigom mezd ter povečanjem vključenosti vsaj v nekaterih državah zahodne Evrope. Večina med njimi so potem postale kolonialne velesile. Rast povpraševanja prebivalstva, spodbujena z višjimi mezdami, je zahtevala organizacijo množične proizvodnje, ki je sčasoma prešla v industrijsko revolucijo (Immanuel Wallerstein – Teorija svetovnega sistema, 1974; Josif Kulišer – Splošna gospodarska zgodovina, 1928).

SPOMINSKE SLOVESNOSTI OB 80. OBLETNICI OSVOBODITVE KONCENTRACIJSKIH TABORIŠČ

Mauthausen in podružnica Gusen

V nekdanjem KL Gusen, zunanjem taborišču koncentracijskega taborišča Mauthausen, so 10. maja potekale spominske slovesnosti ob 80. obletnici osvoboditve. Tudi tokrat je komemoracija potekala na zemljišču, kjer je bilo zborna mesto (appelplatz) in ga je pred kratkim odkupila Republika Avstrija. Zbralo se je več kot 2500 ljudi.

Predstavniki avstrijskih oblasti in različnih mednarodnih organizacij so govorili o letošnji temi *Osvobojeni*. **Dr. Monika Kokalj Kočever** iz Muzeja novejši in sodobne zgodovine Slovenije, ki je tudi članica Mednarodnega taboriščnega odbora Mauthausen, je v imenu nekdanjega taboriščnika in predsednika Taboriščnega odbora Mauthausen za Slovenijo **Dušana Stefaniča** prebrala njegovo razmišljanje. Med drugim je zapisal: »5. maja popoldne leta 1945 se je zgodil dolgo in nestrpno pričakovani trenutek. Osvoboditev! Mir, svet brez vojne, brez sovraštva! To smo si želeli, biti spet svobodni in brez identifikacijskih številk zapornikov. Sprašujem se, ali so se naša pričakovanja uresničila. Vendar sem trdno prepričan, da moramo vztrajati in se boriti za 'nikoli več'.« V krematoriju in pri slovenski in jugoslovanski spominski plošči sta v imenu slovenske delegacije vence položila **Simon Kelenc**, policijski ataše na slovenskem veleposlaništvu na Dunaju, in član predsedstva ZZB NOB Slovenije **Janez Alič** s člani Koordinacijskega odbora žrtev vojnega nasilja.

Nekdanje taborišče Mauthausen so si 10. maja ogledali tudi učenci Osnovne šole Hoče. Po spo-

Med številnimi delegacijami so bili v Mauthausnu in Gusnu najštevilnejši Italijani, ki jih je bilo okoli 7000, in to predvsem mladi, ter 2000 Belgijcev. Posebna pozornost pa je bila tokrat posvečena španskemu kraljevemu paru, ki je venec položil takoj za slovensko delegacijo, in sicer v spomin na v taborišču umrle španske borce.

minskem parku jih je vodila dr. Monika Kokalj Kočever.

Osrednje spominske slovesnosti v nekdanjem koncentracijskem taborišču Mauthausen se je 11. maja udeležilo več kot 20.000 ljudi. Sodelovalo je 111 mednarodnih in 35 avstrijskih delegacij. Venec Republike Slovenije so k osrednjemu kenotafu na nekdanjem zbornem mestu taboriščnikov položili veleposlanik Republike Slovenije **Aleksander Geržina**, policijski ataše Simon Kelenc, obrambni ataše na Dunaju brigadir Peter Zakrajšek, predstavnik MORS Gregor Kaplan s sodelavci, gardisti Slovenske vojske ter petčlanska delegacija ZZB NOB Slovenije s praporščakinjo in praporščakom. Del mauthausenske prisage nekdanjih taboriščnikov je na osrednji slovesnosti, ki jo je polnih pet ur snemala avstrijska državna televizija, je v slovenskem jeziku prebrala dr. Monika Kokalj Kočever.

Slovenska delegacija je vence položila tudi pred obnovljeni slovenski spomenik v spominskem

Slovenska delegacija pri polaganju venca k kenotafu na nekdanjem zbornem mestu

Spominska slovesnost pri slovenskem spomeniku v Mauthausenu

parku, kjer so se jim pridružili tudi člani borčevskih organizacij in svojci taboriščnikov iz Domžal in Moravč, pa k spominski plošči, posvečeni v taborišču umrlim koruškim Slovincem, in k obeležju, posvečenemu 48 slovenskim talcem, ki so bili prepeljeni iz zapora v Begunjah ter v Mauthausnu ustreljeni na Hitlerjev rojstni dan, 20. aprila 1942.

Spominski center Mauthausen memorial je skupaj z Muzejem novejši in sodobne zgodovine Slovenije ter Sinagogo Maribor pripravil tudi pano slovenskih spominskih obeležij, posvečenih taboriščnikom, umrlim v KL Mauthausen. Pano je postavljen ob slovenskem spomeniku v Spominskem parku Mauthausen memorial.

Predstavniki Slovenije so vence in cvetje položili tudi k spomeni-

kom Luksemburga, Češke, Jugoslavije, Romom in še nekaterim državam, pri ruskem spomeniku pa so prižgali svečo. Naj dodamo, da so na slovesnosti drugače od Buchenwalda, Dore, Flossenburga in še nekaterih nekdanjih nemških koncentracijskih taborišč, kjer ruski predstavniki niso bili zaželeni, z venci in zastavami enakovredno sodelovali predstavniki Rusije. Bili pa so povsod kar množično prisotni predstavniki iz Ukrajine in Izraela.

V Mauthausnu in podružnicah je bilo interniranih 8650 Jugoslovancev, od tega 4153 Slovencev. Med njimi je bilo 109 žensk. V taborišču je umrlo 1500 Slovencev in Slovenk. Taborišče je 5. maja 1945 osvobodila ameriška armada.

J. A.

Spominska slovesnost v Gusnu

Flossenburg

Generalna konzulka Republike Slovenije v Münchnu **Maša Šiftar** in član predsedstva ZZB NOB Slovenije **Janez Alič** s sodelavci so 27. aprila položili venec k jugoslovanski plošči v spominskem parku v nekdanjem koncentracijskem taborišču Flossenburg. Obenem so se udeležili spominske slovesnosti, ki so jo pripravili ob 80. obletnici osvoboditve taborišča. 23. aprila 1945 so taborišče osvobodili vojaki 90. ameriške pehotne divizije. Prireditve na območju nekdanjega taborišča, ki je ohranjeno v središču kraja in ima v dveh objektih na ogled ohranjene ostanke taborišča s krematorijem in drugimi objekti, velika pozornost pa je posvečena tudi Slovincem, se je udeležilo okoli 1500 ljudi. Govorniki, največ je bilo Judov, so govorili o strahotah vojne in želji, da se takšni dogodki ne bi ponovili.

V Flossenburgu na Bavarskem in njegovih 30 podružnicah je bilo več kot 100.000 taboriščnic in taboriščnikov, od tega jih je 30.000 umrlo. Od nekaj več kot 2000 Jugoslovancev je bilo v Flossenburgu zaprtih okoli 1300 Slovencev in Slovenk. Zaradi bolezni in trpljenja jih je 550 tudi umrlo. Prvi Jugoslovani so prišli v Flossenburg leta 1941 iz okupirane Štajerske,

Venec so k spominski plošči položili slovenska generalna konzulka iz Münchna Maša Šiftar in predstavnika ZZB NOB Slovenije Janez Alič, Boris Nemec in Tomaž Čampa.

največja skupina 800 taboriščnikov iz italijanskih taborišč, predvsem iz Renicija. Sprva so taboriščniki delali predvsem v kamnolomu, ki ga zadnji dve leti preurejajo v spominski park, zatem pa v barakah pri kamnolomu, kjer so izdelovali dele za letala Messerschmidt. Delegacija ZZB NOB Slovenije je venec položila tudi pri obeležju v kamnolomu.

J. A.

Buchenwald, Mittelbau - Dora in Nordhausen

Delegacija ZZB NOB Slovenije je 11. aprila ob 15.15, prav na dan in uro, ko je bilo pred 80 leti osvobojeno koncentracijsko taborišče Buchenwald, nedaleč od znamenitega Weimarja, obiskala spominski park na hribu Ettersberg. Gre za eno največjih nemških taborišč. V njem je umrlo več kot 56.000 ljudi iz 18 evropskih držav. Skozi taborišče, ki je bilo postavljeno julija 1937, je šlo več kot 250.000 ljudi. Med njimi je bilo tudi 1500 Slovencev, od katerih so jih je več kot 700 upepelili v taboriščnem krematoriju s tremi pečmi.

Delegacija ZZB pred vhodom v taborišče

Čeprav je bila osrednja slovesnost, ki jo je organiziral Mednarodni komite Buchenwald – Dora, v začetku aprila, pa je vodstvo Spominske fundacije Buchenwald in Mittelbau - Dora pripravilo na appelplatzu v nekdanjem taborišču, kot so dejali, »družinsko« slovesnost, brez zastav in transparentov, s približno stotimi udeleženci. Delegacija ZZB je z dovoljenjem organizatorjev lahko razprostrla taboriščno zastavo jugoslovanskega bataljona. Slovesnost se je začela z buchenwaldsko himno, nato je spregovoril predsednik Fundacije, prof. dr. Jens Christian Wagner, ki je opisal zadnje boje v okolici taborišča in boj za osvoboditev, ki so ga izvedli taboriščniki, člani ilegalne organizacije v taborišču, z napadom na

Slovenska delegacija na appelplatzu v Buchenwaldu

bodečo žico. Takrat so polovili okoli 200 esesovcev in taborišče predali vojakom generala Pattona, ki so prodirali še proti Weimarju. Buchenwald je bilo eno redkih taborišč, ki so ga osvobodili taboriščniki, pri tem pa so imeli pomembno vlogo jugoslovanski, ruski in španski jetniki. Wagner je v svojem nagovoru tudi poudaril, da nacifašizem še ni premagan in da se po svetu nevarno krepi desnica. Posebej je pozdravil slovensko delegacijo in sinova preživelih taboriščnikov, Janeza Maršiča in Janeza Aliča.

Ta zgodovinski dan oziroma drugo rojstvo taboriščnikov so člani delegacije sklenili s kulturnim programom in razvitjem slovenske in taboriščne zastave, ki sta ju nosila Tilka Bogovič in Marko Kožuh. Janez Maršič je ob tej priložnosti prebral odlomek iz spominov očeta Alojza na delo v taboriščni kuhinji, Janez Alič pa pesem Lojzeta Krakarja, tudi taboriščnika iz Buchenwalda, Pesnikovo drevo v taborišču smrti, ki je izšla v zbirki Pol-dan. Pred spominsko slovesnostjo v Buchenwaldu je delegacija ZZB NOB Slovenije položila vence v nekdanjih taboriščih v Dori in Nordhausnu, ki sta bili prav tako osvobojeni 11. aprila 1945.

J. A., foto: Ivanka Kumelj

POČASTILI ŠTEVILNE POMEMBNE OBLETNICE

Pred 81 leti je bil ustanovljen Kozjanski odred

Na Sromljah, tokrat zaradi slabega vremena v tamkajšnjem domu krajanov, je potekala vsakoletna komemoracija ob državnem prazniku, dnevu upora. Letos so se spomnili 81. obletnice ustanovitve Kozjanskega odreda, 84. obletnice ustanovitve Osvobodilne fronte in 80. obletnice konca druge svetovne vojne, prireditve pa so posvetili tudi bližajočemu se 1. maju, mednarodnemu prazniku dela. Slavnostna govornica na prireditvi je bila ministrica za kulturo **Asta Vrečko**.

Na začetku so z minuto molka počastili spomin na padle borce Kozjanskega odreda, vse zavedne Slovence, umrle v drugi svetovni vojni, in nedavno umrlega papeža Frančiška. Sromlje so še danes v kolektivnem spominu osrednja točka ustanovitve in pohodov borcev Kozjanskega odreda. Po besedah predsednice sveta krajevne skupnosti Sromlje **Jasmine Juratovec** so z borbenostjo, narodno zavednostjo in pogumom tukajšnjih ljudi njihovi predniki to vasico postavili na zemljevid Slovenije. »Dogodki, ki so se tu zvrstili pred več kot 80 leti, so zaznamovali naš kraj in ljudi. Zgodile so se grozote, ki jih ne smemo prezreti ali pozabiti, prav tako ne smemo pozabiti, kako daleč lahko pripelje zloba ljudi, in naj nam bo to šola za prihodnost – da bomo znali na-

Spominska slovesnost v domu krajanov

rediti boljše in nam bo mar za prihodnje rodove, da tistim, ki pridejo za nami, pustimo vsaj delček tistega, za kar so se borili in padli naši predniki. Učimo se na napakah iz preteklih zgodb, mi pa začnimo pisati zgodbo miru, človečnosti in boljšega jutri,« je še poudarila Juratovec in končala z verzi sromeljske himne.

Častni predsednik ZBV NOB Brežice **Stane Preskar** je v odsotnosti predsednika brežiškega združenja Tadeja Škofa v svojem nago-

voru med drugim poudaril, da se na tej prireditvi »spominjamo vrednot in žrtev, ki jih je dal slovenski narod za to, da lahko že 80 let zaznamujemo državni praznik dan upora proti okupatorju, 84 let ustanovitve Osvobodilne fronte slovenskega naroda, 81 let ustanovitve legendarnega Kozjanskega odreda, silne in udarne pesti slovenske partizanske vojske, ki si je na Štajerskem z ramo ob rami z udarno 14. divizijo izboril svobodo in s svojim zmagoslavnim pohodom preko Hr-

vaške v slovensko Prekmurje dosegel priključitev Prekmurja k matični domovini Sloveniji.

Na predvečer 9. maja 1945 je bilo osvobojeno mesto Brežice z bližnjo okolico in celotno Posavje. V imenu občine Brežice je zbrane nagovorila podžupanja Mojca Florjanič, ki je tudi članica brežiške borčevske organizacije. Poudarila je, da imajo vse prej omenjene obletnice veliko zgodovinsko težo, vse skupaj pa ustvarjajo močno sporočilo – sporočilo upora, enotnosti, solidarnosti in boja za človekove pravice. Nekaj besed je namenila tudi Kozjanskemu odredu, ki po njenih besedah ni bil zgolj vojaška formacija.

Slavnostna govornica je poudarila, da ima Kozjanski odred posebno mesto v njenem srcu, saj tudi sama prihaja s Kozjanskega. »Spomnim se, da smo odraščali ob zgodbah, povezanih s Kozjanskim odredom, hodili smo polagat vence na Resevno in v druge kraje, zato sem vesela, da sem dobila povabilo in sem danes lahko tukaj z vami,« je dejala in dodala, da je Kozjanski odred tesno sodeloval s 14. divizijo, »ki se je najbolj slavno borila ne samo s puško in mitraljezom, ampak z besedo, pesmijo, harmoniko, plesom, knjigo, ki so bodrili vse druge borce in nas bodrijo tudi še danes. Zato da-

nes ne praznujemo le spomina, ki je nedvomno oblikoval vse nas in naše prednike, ter obletnic, ampak pogum in odpor ter upor – to, kar nam manjka tudi danes. Namreč temelji, na katerih je narodnoosvobodilni boj temeljil – svoboda, tovarištvo, solidarnost, boj proti tiraniji, neuklonljivost naroda proti fašizmu, v boju z nacizmom –, so tisto, kar na žalost marsikje doživljamo tudi v današnjem času.»

Sromeljske proslave so se udeležili tudi poslanka v državnem zboru Nataša Avšič Bogovič, podpolkovnik Aleš Zajc ter pripadniki 15. brigade vojaškega letalstva in zračne obrambe iz Vojašnice Jerneja Molana Cerklje ob Krki in pripadniki 1. spominskega dolenskega partizanskega bataljona in revirske spominske čete.

V kulturnem programu so nastopili MePZ KUD Oton Župančič Artiče pod taktirko Dejana Jerončiča, Niko Ogorevc, prof. Glasbene šole Brežice, učenci Osnovne šole Artiče Julija Gerjevič, Ana Škofljanc, Zala Kvartuh, Nina Lapuh ter Žiga in Nejc Vučajnk pod mentorstvom mag. Mateje Jankovič Čurič ter MoPZ Sromlje pod vodstvom nove zborovodkinje Biljane Ann Novak. Avtorica in povezovalka programa je bila Ida Ostreljč.

ZBV NOB Brežice

V PARKU EVROPA V KAMNIKU

Prenovljen spomenik Tršarja

V Parku Evropa v Kamniku je 25. aprila ob prenovljenem spomeniku NOB, ki ga je leta 1962 ustvaril akademski kipar Drago Tršar, potekala slovesnost. Prireditve je bila posvečena tudi državnemu prazniku – dnevu upora proti okupatorju, ob katerem se spominjamo ustanovitve Osvobodilne fronte pred 84 leti.

Slovesnosti so se udeležili številni gostje, med njimi župan **Matej Slapar**, občinski svetniki, predsednik Združenja borcev za vrednote NOB Kamnik Igor Kanižar, hči umetnika, **Eva Tršar Andlovic**, ter predstavniki veteranskih in domoljubnih organizacij. Slavnostni govornik je bil dr. Daniel Siter, raziskovalec na Univerzi Alma Mater Europaea – Fakulteti ISH.

Župan Matej Slapar je v svojem nagovoru poudaril simbolno moč prenovljenega spomenika, ki spet krasi Park Evropa. Zahvalil se je Zavodu za varstvo kulturne dediščine RS in ministrstvu za kulturo za sofinanciranje obnove, pri čemer je poudaril pomen ohranjanja kulturne dediščine kot poklon avtorju Dragu Tršarju, ki je umrl aprila 2023 – prav 27. aprila bi praznoval rojstni dan. »Današnji dan ni le spomin na preteklost, temveč tudi opomin za prihodnost,« je dejal župan.

Predsednik Združenja borcev **Igor Kanižar** je poudaril, da je prenovljeni spomenik simbol neuklonljivega duha slovenskega naroda. Opozoril je na dragocenost miru v času, ko vojna znova grozi Evropi, ter poudaril vlogo kulture v boju za svobodo. Slavnostni govornik **dr. Daniel Siter** je opo-

zoril na grozote nacističnega režima in načrte okupatorjev za izbris slovenskega naroda. Po njegovih besedah je dan upora proti okupatorju edini državni praznik, ki nas neposredno povezuje z dogodki druge svetovne vojne. Opozoril je, da svoboda ni samoumevna in da se je slovenski narod rešil predvsem po zaslugi lastne odločnosti in odpora.

Slovesnost in odkritje prenovljenega spomenika

Slovesnost je obogatila kulturna spremljava – nastopili so Mestna godba Kamnik, pevka Teja Bitenc, trobentač Gašper Selko in recitator Goran Završnik, ki je interpretiral pesmi Kajuha in Kosovela.

Obnova spomenika je bila zahtevna in celovita: začela se je z demontažo leta 2023, restavratorska dela pa so potekala več mesecev. Skulptura je bila spet postavljena 17. septembra 2024. Projekt sta z 71.000 evri bil financirala občina Kamnik in z 98.000 evri ministrstvo za kulturo.

Igor Kanižar,
foto: občina Kamnik

SPOMIN NA MAISTROVEGA POVELJNIKA

Odkrili spominsko ploščo Benediktu Zeilhoferju

Na Maistrovem trgu v Gornji Radgoni so na tamkajšnji Aleji velikih slovesno odkrili spominsko ploščo Benediktu Zeilhoferju, Maistrovem borcu in branitelju Radgone. Spominsko ploščo sta postavila Domovinsko društvo generala Rudolfa Maistra Maribor in Zveza društev general Maister. Po slovesnosti je bila v gornjeradgonskem domu kulture še 20. skupščina Zveze društev general Maister, ki jo vodi Lučka Lazarev Šerbec.

Benedikt Zeilhofer se je po razpadu Avstro-Ogrske pridružil generalu Maistru v Mariboru. Ta mu je 1. decembra 1918 poveril poveljevanje 6. stotniji Mariborskega pešpolka z nalogo zasesti Obmurje vse od Špilja do Radgone. Zeilhofer je Radgono brez odpora, a ob protestih lokalnih oblasti tudi zasedel. Radgona je bila strateško naraven dostop iz Slovenskih goric v Prekmurje, ki je bilo takrat še pod madžarsko oblastjo. Čeprav je v mestu vladal navidezen mir, je Zeilhofer vedel, da je ta zgolj začasni, saj Nemci iz svojih rok niso izpustili vseh vzvodov oblasti. Tako je bilo vse do zgodnjih ur 4. februarja 1919, ko so združene nemško-madžarske čete Bauernkommande pod poveljstvom Johanna Mickla napadle branilce Radgone. V večurnem boju, v katerem je bil Benedikt Zeilhofer težko ranjen, a je vztrajal pri poveljevanju kar s slamnjače, se je izkazalo, da sovražniku kljub šestim jurišem ni uspelo zavzeti mesta. Branilcem bi moral priti na pomoč hrvaški Karlovski bataljon s sedežem v Celju, a je v Špilju zavrnil prevoz v Radgono. Kot zanimivost – to

Benedikt Zeilhofer, vojaški poveljnik Radgone 1918–1919 (arhiv Vojaškega muzeja SV)

je bataljon, ki je v Mariboru julija 1919 zadušil upor zoper del slovenskih vojakov v mestu, ki so se uprli zaradi slabih razmer v vojski in nestrinjanja s srbsko monarhijo. Kljub uspešni obrambi tega mesta pa smo Slovenci Radgono izgubili za diplomatsko mizo. Po pogodbi iz Saint-Germaina so morale enote Kraljevine Srbov, Hrvatov in Slovencev (SHS) Radgono zapustiti 26. julija 1920.

Benedikt Zeilhofer je po okrevanju nadaljeval boj za severno mejo. Sprva je bil s svojo enoto nameščen v Juriju ob Pesnici, 25. maja 1919 pa je s svojim polkom krenil v ofenzivo na Koroško. Po končanih bojih je nadaljeval službovanje v kraljevi vojski, kjer pa je kot Slo-

venec doživel več razočaranj. Ob nemški okupaciji aprila leta 1941 se je v Mariboru pridružil odporiškem gibanju, a je bil leta 1942 aretiran in izgnan na Tirolsko, kjer je bil vse do leta 1945.

Dr. Marjan Toš

KDO

Kdo bo zagrebel pepel,
ki razsut po taboriščih leži,
kdo bo napravil križ na krste,
ki jih sploh ni?
Kdo zdaj obtožuje prst,
ki je takrat kazal ljudi,
da so jih vodili v smrt
in za njimi še groba ni?

Jože Sevljak

V SLIKI IN BESEDI

Bohinj:

V naši krajevni organizaciji ZB v Bohinju je 28. marca v prostori hostla Pod Voglom potekala skupščina. Udeležilo se je 31 naših članov in gostje: predsednica Združenja za vrednote NOB Radovljica Danijela Mandeljč, predstavnik Združenja vojaških gornikov Tone Vavroš, počastil nas je tudi župan občine Bohinj Jože Sodja. Naš predsednik Boris Rožič je vse navzoče pozdravil in se zahvalil za udeležbo. Z minuto molka smo se poklonili spomenu na umrle člane.

Iz poročil izhaja, da naša organizacija dela dobro na vseh področjih, kar so potrdili tudi gostje in župan. Posebna točka dnevnega reda je bila namenjena poročilu o stanju spominskih obeležij NOB v Bohinju in predstavitvi dejavnosti za izdajo zbornika naše krajevne organizacije, kar je predstavil predsednik uredniškega odbora Boris Malej. V uvodu je opisal zgodovinski postopek postavitve obeležij, saj niso bila postavljena naključno, temveč na podlagi jasnih določil. V nadaljevanju je predstavil nekaj krajev, kjer so obeležja izginila, prav tako pa je predlagal, da se nekaj obeležij razglasi za spomenik lokalnega pomena, saj je interes turistov za ogled obeležij velik. Podan je bil predlog, da bi za spomenike skrbeli posamezni člani, pri čemer bi vidnejšo vlogo odigral režijski obrat občine Bohinj. Navzoče je Malej pozval, da doma in znancih skušajo pridobiti stare slike o spominskih obeležjih, saj bi bile pri pripravi zbornika zelo dobrodošle.

Po uradnem delu smo druženje nadaljevali ob pogostitvi, ki jo je pripravilo osebje Hostla pod Voglom, za kar se mu zahvaljujemo. Izmenjali smo si razna mnenja in predloge, največ pa je bilo prijetnega klepeta.

Martin Gorišek

Župank:

27. aprila smo pri spomeniku na Župankovi domačiji počastili dan Osvobodilne fronte. Zbrane je nagovoril župan občine Radlje ob Dravi, mag. Alan Bukovnik. Poudaril je pomen Osvobodilne fronte in spomnil na tragedijo, ki se je 23. novembra 1944 zgodila na Župankovi domačiji. Slavnostna govornica dr. Ljubica Jelušič nas je spomnila na pomen ustanovitve Osvobodilne fronte, ko so sovražni narodi stegovali svoje lovke po nas. Osvetlila nam je dogajanje med narodnoosvobodilnim bojem do dne-

Osrednja točka mitinga je bil koncert Marjetke Popovski.

va zmage nad nacizmom in fašizmom. Prav tako je spomnila na izpostavljenost Koroške v treh vojnah, da smo se vedno znova morali boriti za severno mejo. Poudarila je pomen ohranjanja spomina, posebej za tiste žrtve vojne, za katere svojci še danes ne vedo, kje počivajo.

Sledil je bogat kulturni program, v katerem so nastopili recitatorji iz Osnovne šole Radlje ob Dravi, recitator Teo Škratek, Marjetka Popovski z ansamblom in Mestni pihalni orkester Radlje ob Dravi. Po skromni pogostitvi smo nadaljevali tradicionalni Partizanski miting, ki je bil letos posvečen dnevu Osvobodilne fronte in 80. obletnici osvoboditve. Na začetku smo podelili priznanja praporščakom in zaslužnim članom ZB NOB Radlje ob Dravi. Podelili smo tudi zahvale organizacijam, ki nas pri našem delu podpirajo in z nami ves čas sodelujejo. Osrednja točka Partizanskega mitinga je bil koncert Marjetke Popovski, ki ga je z recitacijami dopolnjeval naš mladi recitator Teo. Popoldan je minil ob druženju, prepevanju in recitiranju partizanskih in ljudskih pesmi. Hvala Marjetki, njenemu ansamblu in Teu za enkratno razpoloženje, ki so ga ustvarili. Zahvaljujemo se vsem, ki ste bili z nami!

Matjaž Tomažič

Škocjan:

Na zboru članov OO ZB Škocjan je predsednik Jan-ko Škoporc prejel visoko priznanje, srebrno plaketo ZB NOB Slovenije. To priznanje je zahvala in spodbuda njemu in vsem članom ZB Škocjan. Plaketo mu je podelil mag. Dušan Černe, predsednik Združenja borcev za vrednote NOB Novo mesto. Janku je za prejeto priznanje čestital tudi župan občine Škocjan Jože Kapler in poudaril, da je njegovo delo vedno zanesljivo opravljeno tako v občini kot širše. Iskrene čestitke mu izrekamo tudi vsi člani OOZB Škocjan.

Tončka Povše, Tanja Hočevnar

Praprot:

Udeleženci študijskega krožka Iz preteklosti v sedanost za prihodnost, ki ga pri tretji kraški univerzi vodi dr. Ljubica Jelušič, podpredsednica ZZB NOB Slovenije in profesorica Katedre za

Zanimive so prekrasno urejene kamnite hiške, ki so nekoč pastirje varovale pred soncem in slabim vremenom.

obramboslovje Fakultete za družbene vede Ljubljana, so si pred koncem študijskega leta ogledali Park Škaljunc Lupinc v Prapro-rotu, ki je ena izmed točk poti miru. Tokrat jih je v zavetišče kraških vzpetin, obdanih z vinogradi, pod vasio s kamnitimi hiškami Praprot na italijanski strani Krasa vodila predsednica UTŽO Kras Nadja Mislej Božič. Ogledali so si park Škaljunc, ki ga je ob stoti obletnici začetka prve svetovne vojne v bližini vasi uredil domačin Danilo Lupinc kot muzej na prostem. Muzej predstavlja različno naravno in zgodovinsko dediščino. Slušatelji so se sprehodili po obnovljenih jarkih iz prve svetovne vojne in se podali mimo jame Grižnica/Lesa, kjer so ruski vojni ujetniki, ki so kopali jarke, po delu našli zavetje za počitek. Kamnita plošča na začetku osrednjega dela parka je posvečena leta 1916 umrlemu Danilovemu dedku Antonu Terčonu in ruskim vojnim ujetnikom.

Nemci so imeli med drugo svetovno vojno v Praproto protiletalsko topništvo, leta 1944 pa so zavezniki vas bombardirali. Na kraju, kjer je padla ena od bomb, je vidna večja kotanja. Z vrha hriba pa so na nadmorski višini 229 metrov imeli čudovit razgled, ki se odpira na ustje reke Soče, Gradeško laguno, Furlansko nižino in Tržaški zaliv. Na vrhu hriba je vidnih več kraških pojavov. Pod parkom se razprostira opuščen kamnolom, katerega dediščina je predstavljena s transportnim vozičkom na tračnicah.

Olga Knez

Preža:

Na Kočevskem Združenje borcev za vrednote NOB Kočevje vsako leto 27. aprila na Preži pripravi osrednjo prireditev ob dnevu upora proti okupatorja. Na Preži so 27. aprila pred 83 leti odmevali kriki groze. Ko polagamo cvetje k spomeniku umorjenim, ko prižigamo sveče, se v zavest vedno znova prikradejo grozljive slike in v ušesih nam odzvanjajo oddaljeni kriki. Kriki, pomešani s topimi udarci sekir, in po dokončni tišini se prikaže grozovit prizor razmesarjenih trupel. To so možem, sinovom, očetom iz okoliških vasi storili italijanski vojaki, ki nikoli niso odgovarjali za ta kruti zločin.

Na spominsko slovesnost je prišlo več kot 200 ljudi, med njimi tudi potomci umorjenih, vsi s trdno zavezo: »Nikoli ne bomo pozabili!« Pred začetkom prireditve je delegacija položila venec k obeležju v spomin na 16. aprila 1942 ustanovljen 1. kočevski partizanski bataljon.

Letošnji program je suvereno povezovala Barbara Čampa Janeš. V kulturnem delu so nastopili Kočevska godba, Moški pevski zbor Svoboda, recitatorki Bernarda Berkopec in Irena Maržič ter pevka Nataša Zamida s kitaristom Klemnom Kirasičem, ki so nam s svojimi nastopi pričarali čustveno bogat ter času in kraju primeren program.

Po prihodu praporščakov in Častne čete 1. brigade Slovenske vojske je vse navzoče in še posebej župana Gregorja Koširja, podžupana Andreja Mladenoviča in poslanca Predraga Bakoviča pozdravil predsednik ZB Kočevje Dušan Zamida. Poudaril je, da je danes, ko je na pohodu novi fašizem, ko zgodovino potvarjajo in uporabljajo za politična obračunavanja, nujno večkrat ponavljati, da se je leta 1941 manj kot dvomilijonski narod že tri mesece po vdoru na naše ozemlje uprl vsem trem okupatorjem. Okupator je na Slovenskem nenehno kršil mednarodno pravo. Streljal je talce, pošiljal ljudi v koncentracijska taborišča, jih načrtno deportiral, da bi izpraznil slovensko nacionalno ozemlje, požigal vasi, da bi preprečil povezavo prebivalstva s partizani, in z jasnimi načrti je želel iztrebiti slovenski narod. A jim ni uspelo, partizani so pred 80 leti pod vodstvom Osvobodilne fronte osvobodili slovenski narod.

Poslanec Predrag Baković pa nas je v svojem govoru popeljal v čas, ko se je na Preži dogajala tragedija, in pozval prisotne, naj teh grozot ne pozabijo. Preža mora biti opomin, da svoboda in mir nista samoumevna, in ostati mora kraj spoštovanja, tišine in zaveze.

Zlatica Arko

Volčji Grad:

Razstava o jurišnem bataljonu 30. divizije 9. korpusa, ki so jo v vaškem domu oz. pri Mrškovih na Volčjem Gradu odprli kot prvi dogodek v okviru praznovanja 80. obletnice pohoda jurišnega bataljona na Trst, bo, kot so sporočili organizatorji Društvo Debela griža Volčji Grad, občina Sežana in Zveza borcev za vrednote NOB Komen, na ogled še do 20. maja. Naslov razstave je Lepo je biti končno v Trstu. Na panojih si je mogoče ogledati pričeva-

Razstava o jurišnem bataljonu v Volčjem Gradu

nja nekaterih borcev posebnega bataljona, ki je bil ustanovljen 9. decembra 1944 kot specialna enota in je deloval predvsem na Krasu in v Vipavski dolini. Sestavljali so ga mladi fantje. Prav z Volčjega Grada, kjer je bataljon imel zasedo, so borci pod vodstvom Lada Ferluge - Cveka 28. aprila 1945 odkorakali v bitko za osvoboditev Trsta. Spomine na takratne dogodke so nekateri borci zapisali. Veliko je tudi slikovnega gradiva, med njimi so gotovo dragocene štiri fotografije, posnete leta 1945, ki pričajo o osvoboditvi Trsta 1. maja. Tu so še fotografije s prvega srečanja udarnega bataljona, ki je bilo 1980. leta prav na Volčjem Gradu, in poznejših srečanj. Razstavo krasi originalna zastava jurišnega bataljona.

Olga Knez

Senožeče:

Predstavniki domoljubnih in veteranskih organizacij ter domačini se vsako leto 13. maja zberejo v spominskem parku v Senožečah ob spomeniku vojaškemu vodji tajne organizacije TIGR Danilu Zelenu, ki je leta 1941 na Mali gori nad Ribnico po izdajstvu padel v spopadu s italijanskimi okupatorji. Na prizorišče so prišli praporščaki, ki jih je vodil veteran vojne za Slovenijo Bruno Kocjan. Pred spomenik sta venca položili delegaciji organizatorjev občine Divača in Društva TIGR Primorske.

Zbrane je v imenu TIGR pozdravil domačin Marjan Suša. Osrednji govornik ob 84. obletnici smrti Danila Zelena je bil velik domoljub in divaški častni občan Andrej Jelačin, ki ima zasluge za postavitve spominske plošče in spomenika tigrovskemu vodji v Senožečah. Med drugim se je vprašal, od kod je Danilo Zelen črpal uporniški žar, pogum, žrtvovanje in odločitve za tvegano življenje, polno odrekanja in smrtnih nevarnosti, saj mu kot sinu trgovca to zares ni bilo treba. In tudi ali je morda nanj vplival njegov bratranec Ferdo Delak iz Gorice, eden najbolj avantgardnih in iskanih režiserjev tistega časa, ki je začel izdajati napredno in udarno revijo z imenom Tank.

V SLIKI IN BESEDI

»Ko so fašisti požigali slovenske kulturne domove in knjižnice ter razpustili slovenska društva in šole, se je rodil upor. Najprej so se mladi rodoljubi v Trstu zbrali okoli organizacije Borba, nato pa okoli Tigra. Ta iskra upora in upanja se je razplamtela v plamen. V nekaj letih je postal vojaški vodja te vseprimorske organizacije TIGR, ki je delovala vse do Kvarnerja in celo v Avstriji. Iskal jih je tudi Gestapo, ne samo italijanska tajna policija Ovla. Zorko Jelinčič, Albert Rejec, Ferdo Kravanja, Anton Majnik in drugi so bili jedro TIGR-a. Zasledil sem celo podatke, da se je Danilo Zelen, ko ni bil več varen niti doma, celo v Ljubljani

večkrat zamaskiral z lasuljo in brado, da se je izognil aretaciji obveščevalne služb. Nekoč si je blizu Sviščakov zvil nogo in je moral v gozdu preživeti do okrevanja,« je med drugim razodel Jelačin, ki je spregovoril tudi o prvem tržaškem procesu.

Jelačin je čestital divjaški občini z županjo Alenko Šturcl Dovgan za uresničitev muzeja furmanov in predlagal, da bi v okviru novega muzejskega kompleksa našel prostor tudi za spominsko sobo tako Danilu Zelenu kot olimpijcu Rudolfu Cvetku.

Kulturni program, ki ga je povezoval in v njem z recitacijami sodeloval Igor Rojc, so obogatili še pevci domačega mešanega pevskega zbora pod vodstvom prof. Ade Škamperle s solistko Zalo Hreščak ob spremljavi Mateja Bariča na klavir ter recitatorji domače podružnične šole pod mentorstvom Nataše Adam. Kot je to v navadi, so prireditev končali s primorsko himno Vstajenje Primorske.

Olga Knez

Ljubljana:

Desetega maja se je ob 10.30 tudi na Kongresnem trgu oglasila partizanska pesem v izvedbi Partizanskega pevskega zbora in pozdravila prihod udeležencev teka trojk in tisočeriš pohodnikov, ki so se udeležili rekreativnega pohoda po Poti spominov in tovarištva. Med trojkami je bilo več trojk Zveze združenj borcev za vrednote NOB Ljubljana.

Pomembno je, da ta naša Pot v imenu nosi besedo tovarištvo, saj nas s tem opominja na solidarnost, boj za skupno dobro, žrtev za nekaj večjega od posameznika, za dobro naroda, za njegovo prihodnost. Na temeljih trpečega in mučenega sveta in domovine smo si skupaj zgradili nov svet, ki so nam ga s svojimi žrtvami podarili borci, borke in vsi tisti ljudje, ki so se borili za boljši jutri.

Meta Verbič

Laze pri Dramljah:

KO ZZB NOB Dramlje je poskrbel za obnovo spominske plošče na domačiji Bolko, po domače na Podjezu. Tam so se na krajši slovesnosti, ki je potekala na dan upora 27. aprila, zbrali člani krajevnih organizacij. Napis na plošči nam priča, da je bila v tej stavbi, kjer je bil nekoč mlin, med vojno partizanska tiskarna. Vodil jo je Ludvik Mastnak, prvi organizator narodnoosvobodilnega gibanja v Dramljah. Kot talec je bil ustreljen 27. decembra 1942 v Mariboru. Prav na tej domačiji pa se je 30. oktobra 1941 ustavil tudi prvi Štajerski bataljon. Spominska plošča je bila odkrita 27. oktobra 1974, ob prvem prazniku krajevnih skupnosti Dramlje. Predsednik KO ZZB NOB Dramlje Janez Kukovič je v svojem nagovoru pri spominski tabli povzel zgodovino upora na Drameljskem, ki je bila zaznamovana tudi s kolaboracijo.

»S pomočjo našega narodnega heroja Miloša Zidanška in junaka Ludvika Mastnaka se je tukaj v Dramljah razplamtel partizanski upor, ki je vključeval in bodril ljudi, da k njemu po svoje prispevajo: da partizanskim enotam pomagajo s hrano pri njihovem prehodu skozi te kraje pa tudi pri preskrbi ranjencev. Ven-

dar je ob tem treba poudariti, da so bile izdajalske sile izjemno močne. To se je pokazalo že v letu 1941. Naša članica, spoštovana Vida Bolko, je to trpko izkusila na svoji koži in živi s tem grenkim spominom, podobno tudi drugi, recimo Škerljevi v Razborju. Pri njih je prenočil štabni bataljon s Francem Rozmanom - Stanetom na čelu. Vodili so 1. celjsko četo mimo mlina na Podjezu do Škerljeve domačije. Zaradi izdaje sovaščana so aretirali štiri domačine s Škerljeve domačije. Tudi nje so ustrelili v Mariboru. Takih dogodkov je bilo veliko, vrstili pa so se tudi množični partizanski upori, še posebej v času, ko je na to območje prišla

Obnovljena plošča na »Podjezu«.

14. divizija, in pozneje. Naj ob tem omenim, da imamo še enega junaka v našem kraju, to je Blaž Svetelšek. S skupino mladih partizanov je organiziral diverzantsko akcijo na kolono vojaških vozil nemške vojske. To je bilo ob cesti pod Golčmanom, kjer je v ta spomin postavljen križ. Blaž Svetelšek je tam izgubil življenje. Na tovarnjak je želel vreči bombo, vendar se je ta odbila od drevesa in ga ubila. Bil je to mlad fant in domoljub,« je končal nagovorl predsednik Kukovič. V programu dela krajevnega odbora je tudi postavitve spominske table, ki bo opominjala na to Svetelškovo junaško akcijo.

Primož Laubič, foto: Stane Petelinšek, Tone Gradišnik

Sežana:

Lastnik Vojaškega muzeja Tabor Lokev, sežanski častni občan in veteran vojne za Slovenijo Srečko Rože in njegova žena Irena sta v vhodu v Kosovelovo knjižnico v dveh vitrinah postavila na

Rožetovi predmeti s fronte na ogled v Sežani

ogled razstavo predmetov s fronte iz prve svetovne vojne. Najrazličnejše predmete so izdelovali fantje in moške tako na fronti kot v zaledju, ko jim je to čas dopuščal. Veliko predmetov se je izgubilo, saj so jih morali zapustiti v zaledju ali pa so izginili po njihovi smrti. Najpogosteje uporabljeno gradivo so bili izstreljeni tulci in granate, iz katerih so izdelovali najrazličnejše spominke zase, za svojce ali za koga drugega. Med spominki najdemo pepelnike, čopiče, pribore za britje, najrazličnejše vaze, vžigalnike in škatlice za cigarete ter druge drobne spominke. Spominke so obogatili z motivi narave, cvetja, portretov.

Med najlepšimi izdelki je prav gotovo vaza z upodobljenim solkanskim viaduktom, Goriškimi brdi in grozljem. Zanimiv je tudi pribor za pisanje. Nekateri predmeti so zelo redki in dragoceni ter pričajo o izredni iznajdljivosti in tehničnih sposobnostih vojakov, je poudaril Srečko Rože, ki je letos z razstavami že sodeloval na mednarodnem evropskem projektu Mejni organi Gorica - Nova Gorica in predstavil Beblerjev bunker Renče - Vogrsko. Rože z veseljem opiše dve njegovi najnovejši pridobitvi. Tako je na dražbi v Beogradu odkupil bojni prapor 1. proletarske narodnoosvobodilne brigade, ustanovljene 21. decembra 1941 v Rudnem v Bosni in Hercegovini. Odkril pa je tudi zbirko insignij Narodno zaščitne milice in unikatno vezen prapor centralne pisarne carine SFRJ v Beogradu. Rožetova razstava pa bo v sežanski knjižnici na ogled do konca junija.

Olga Knez

Črneče:

Vsako leto se s slovesnostjo poklonimo spominu na ruske ujetnike, ki so v letih od 1941 do 1943 umrli pri gradnji hidroelektrarne Dravograd. Pri gradnji je sodelovalo 399 ruskih ujetnikov. Nastanili so jih v barakah blizu Črneč, obdanih z bodečo žico. Življenje ujetnikov je bilo neznosno – trdo in nevarno delo, po-

manjkanje hrane, slabe bivanjske razmere, grobo ravnanje okupatorja z njimi. Bili so vse bolj izmučeni in zelo so trpeli. Pri gradnji elektrarne je v tem obdobju umrlo 197 ruskih ujetnikov. Leta 1943 so ujetnike, ki zaradi izčrpanosti niso mogli več delati, vrnili v matično taborišče v Wolfsberg, kjer je bilo nastanjenih več kot 25.000 zavezniških ujetnikov.

Okupator je resnično kruto hotel doseči svoje cilje. Za to je uporabil vsa razpoložljiva sredstva. Zavezniške vojake, ki jih je izkoriščal za gradnjo hidroelektrarne, je nečloveško mučil. Spomin na to tragedijo je najmanj, kar lahko mi storimo, da se jim poklonimo in zaželimo, da se to ne bi nikoli več zgodilo. V spomin na umrle ruske ujetnike je občinska delegacija k spomeniku položila venec. Poklonili so se jim praporščaki vseh domoljubnih organizacij v občini, Mešani pevski zbor Črneče in recitatorji kulturnega društva Črneče.

Vinko Krajnc

Češnjice:

21. aprila 1945 so v gozdu nad Češnjicami v strašnih mukah umrli trije domačini, aktivisti in partizan iz Škofje Loke. Tradicionalno v ta spomin pripravimo spominsko slovesnost. Tudi ob letošnjem jubileju smo se člani ZB za vrednote NOB Moravče 25. aprila organizirano zbrali pri spomeniku tem žrtvam. Obenem smo se spomnili na dan upora, nekdanji dan Osvobodilne fronte. Letošnji slavnostni govornik je bil Marko Koprivc, državni sekretar na ministrstvu za kohezijo in regionalni razvoj. Iz domače-

Spominska slovesnost nad Češnjicami

ga združenja je prisotne pozdravil predsednik Martin Rebolj. V kulturnem programu so sodelovali Peški oktet s himno in tremi partizanskimi pesmimi, recitator Matjaž Berlič, na harmoniki Dominik Krt in povezovalka Kristina Pirc. Navzoči so bili prapori sosednjih združenj ZB, združenj veteranov in njihovi člani. K spomeniku so venec položili Marko Koprivc, Martin Rebolj in svetnica Brigita Berlič.

Vsem prisotnim se domače združenje zahvaljuje, da smo skupaj dodali svoj delež k spominu ob žalostnem zavedanju, da mir tudi danes nikakor ni samoumeven, torej v spomin in opomin. Naslednje spominsko srečanje bo junija na Vrhpoljah.

Vojka Rebolj

Dramlje:

KO ZZB NOB Dramlje je pred praznikom upora organiziral tudi volilno-programsko konferenco. KO ZZB NOB Dramlje je za svoje delo v zadnjih štirih letih 22. aprila letos na predlog občinskega združenja ZZB NOB Šentjur prejel zlato plaketo – priznanje ZZB NOB Slovenije. »Prejeli smo priznanje, ki govori o tem, da smo borci za razvoj tovarištva in strpnosti. Za rezultate je zaslužno naše ekipno delo, pri katerem ima prostor vsakdo, ki sprejema tradicijo narodnoosvobodilnega boja in iskrenost ter razume resnico,« je ob tem poudaril predsednik Kukovič, ki bo na čelu krajevnega odbora tudi v novem mandatu.

Med vidnejšimi dejavnostmi v minulem enoletnem obdobju sta bili postavitve in odkritje spominske plošče Alojzu Trbovcu in Stanku Golograncu. Kot mlada partizanska aktivista ju je na pragu svobode izdal domači izdajalec. Nemci so ju ustrelili iz zasede v naselju Cerovec. Ob koncu leta je potekal pogovorni večer z Vido Bolko, ki je razkrila trpljenje, kakršno je doživela kot ukraden otrok. Člani KO pa so med letom skrbeli tudi za urejanje okolice in spomenika NOB ter sodelovali na različnih prireditvah in srečanjih. V sodelovanju s člani Kluba brigadirjev Šentjur so člani drameljskega odbora sodelovali tudi v obširnih delovnih akcijah za obnovo partizanske bolnišnice Zima.

Primož Laubič, foto: Stane Petelinšek, Tone Gradišnik

JUBILEJI

100 let

Jožeta Tkavca

V Šempetru v Savinjski dolini so v času prvomajskih praznikov počastili poseben jubilej. Njihov častni krajan Jože Tkavc, ki je tudi najstarejši prebivalec tamkajšnje skupnosti, je namreč praznoval stoti rojstni dan.

Jože Tkavc se je rodil 29. aprila 1935 v Sevčniku, Andraž pri Polze-
li. V osnovno šolo je hodil v Andra-
žu. Leta 1939 se je učil za mizarja
v Dobrteši vasi pri mizarju Antonu
Verdevu. Obrtno šolo je obiskoval
v Žalcu, Preboldu in Celju. Med
nemško okupacijo so ga poslali k
izpitu, zato da so ga kot pomočni-
ka lahko poklicali v vojsko. V nem-

Slavljenec skupaj z obiskovalci in svojimi najdražjimi (od leve): Marjan Vodeb, Mitja Tavčer, slavljenec, Janko Kos in Jožetovi najdražji: hči, vnuk in vnukinja

ški vojski je služil 14 mesecev v Av-
striji in Berlinu. Maja 1944 je prišel
domov na dopust, kar je izkoristil
in 6. junija 1944 odšel v partizane

na Ponikvo, nato na Graško goro in
na kurirsko postajo TVS 34 v Šen-
tvidu pod Uršljo goro, kjer je bil
kurir do 9. maja 1945.

Po osvoboditvi je bil vojak ju-
goslovanske vojske do aprila leta
1947. V Šempeter je prišel leta
1953 in bil je zaposlen v podjetju
LIK Šempeter do upokojitve leta
1984. Ustvaril si je družino in z
ženo sta si zgradila hišo v Rožni
ulici. Deloval je v Zvezi borcev v
Radljah ob Dravi, od leta 1956 je
aktiven član odbora organizacije
Zveze borcev v Šempetru, kjer je
delal kot tajnik, blagajnik, predse-
dnik in podpredsednik, še vedno
pa je član KO ZB Šempeter. Od
leta 1967 še vedno sodeluje tudi
v odboru Štajerskih partizanskih
kurirjev. Bil pa je tudi njihov pra-
porščak.

»Zelo se čutim počaščenega, ne
vem, ali sem si to zaslužil, je pa res,
da sem poskušal delati in pomaga-
ti, kolikor sem lahko in kolikor sem
znal. Nedvomno pa vse to, kar sem
v življenju počel, izhaja iz težkega
življenja v moji mladosti, ki sta jo
zaznamovala tudi okrutna vojna in

z njo povezan čas, ki sem ga pre-
živel kot partizanski kurir. Enajst
mesecev sem bil v gozdu, kjer sem
ležal pod smreko, ko je bilo meter
snega, a sem preživel.« Na vpra-
šanje, ali ima kakšen recept za
takšno starost, pa je dejal: »Zase
lahko rečem, da sem se vedno tru-
dil biti skromen, da sem jedel vse
od kraja, in tudi zdaj ko sem tako
rekoč v 'bolniški', nisem izbircen,
pa kakšen kozarček ga še vedno
rad pijem, če je prava družba.«

Za svoje prizadevno delo na
vseh teh področjih dela in živ-
ljenja je Jože Tkavc prejel veliko
najrazličnejših priznanj in odli-
kovanj. Iz Beograda je leta 1967
prejel red dela s srebrnim ven-
cem s Titovim podpisom. Krajev-
na skupnost mu je leta 2007 po-
delila naziv častnega krajana. Ima
pa tudi zlato plaketo ZZB NOB
Slovenije.

D. Naraglav

99 let

Marije Benčina

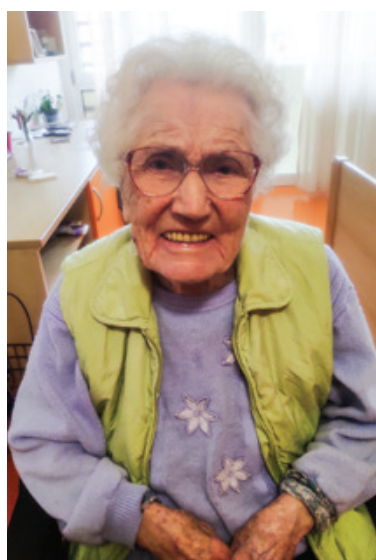
V začetku maja je visok jubilej, kar
99 let, praznovala Marija Benčina
iz Ljubljane, ena zadnjih še živečih
internirank iz koncentracijskih ta-
borišč Rab in Gonars. Sama pravi,
da si ni niti v najbolj neverjetnih
sanjah predstavljala, da bo kdaj
dočakala takšno starost, posebno
ker je na Rabu hudo zbolela in je
bila že med odpisanimi. A življe-

nje ji je očitno namenilo drugač-
no pot.

Marija, z dekliskim priimkom
Mohar, se je rodila 4. maja 1926
v Loškem Potoku, v delavski dru-
žini s šestimi otroki. Italijani so
jo skupaj z njeno sestrčno Sonjo
Bartol aretirali 1. avgusta 1942 v
Starem trgu pri Ložu in ju odpe-
ljali v taborišču na Rabu, kamor
sta prispeli 13. septembra. Tam je
med drugim zbolela za tifusom, in
ker ni dajala znakov življenja, so
jo odložili med številna trupla v
neki kleti. A želja po življenju je
bila v mladenki očitno res moč-
na, saj se je zbudila in ji je uspe-
lo skozi okno zlesti iz kleti. Zunaj
jo je našla bolničarka – in Marija

je preživela. Nato pa so jo 7. de-
cembra 1942 v procesu združe-
vanja družin prepeljali v Gonars,
kjer si je nekoliko opomogla, saj
je bilo življenje tam vendarle ne-
koliko bolj znosno. V Gonarsu je
ostala do 20. aprila 1943, ko so
skupino taboriščnikov z vlakom
prepeljali v Ljubljano, med njimi
je bila tudi Marija. Čeprav o tabo-
rišču ni rada govorila, je pred leti
vseeno privolila in v okviru mul-
timedijskega projekta ohranjanja
pričevanj nekdanjih taboriščnikov
svoje spomine opisala mladim
raziskovalkam.

Marija še vedno nadvse ceni
življenje. Dokler ji je zdravje do-
puščalo in so bile žive še njene to-

varišice, so se redno udeleževale
številnih spominskih slovesnosti
po vsej nekdanji Jugoslaviji. Kar
nekajkrat je bila na proslavi na
Igmanu in v Jajcu. Posebej pa se
je vedno veselila jesenskih izle-
tov na Rab ob vsakoletni obletnici
kapitulacije Italije in osvoboditve
koncentracijskega taborišča Kam-
por. Ker na pot več ne morejo, jim
ostanejo spomini na številna pri-
jetna druženja. S svojimi dragimi
tovarišicami iz krajevne organiza-
cije Trnovo - Kolezija se dolga leta
vsako prvo sredo v mesecu dobi-
vajo v lokalu blizu Doma starejših
v Trnovem, kjer biva zadnja leta.

J. H.

90 let

Ivanke Moljk

V trdni kmečki družini Pršina v
Dolenjskih Toplicah se je 5. aprila
1935 rodila naša Ivanka. Oče je
bil vdovec in je imel iz prvega za-
kona hčer, Ivanka pa je bila dru-
gi otrok od treh v novem zakonu.
Zgodnje otroštvo je imela lepo,
saj niso čutili pomanjkanja. Žal je
druga svetovna vojna sanje o le-
pem in dobrem razblinila. Oče in
sestra sta se kot aktivista Osvo-
bodilne fronte takoj vključila v
delo, kmetija pa je pomagala par-

tizanom s prevozi, hrano in vsem,
kar so premogli, za kar je skrbela
mama. Tudi otroke so vzgajali v
tem duhu. Oče in sestra sta bila
internirana na Rab in v Padovo.
Ivanka se je z bratom Jožetom že
med vojno pridružila pionirjem, ki
so jih poimenovali »mali partiza-
ni«. Sodelovali so v različnih ak-
cijah, primernih njihovi starosti.
Tudi po osvoboditvi so se vklju-
čili v obnovo porušenih domov.
Štiri razrede osnovne šole je Ivan-
ka končala med vojno, zadnjega
in nižjo gimnazijo ter ekonomsko
srednjo šolo pa po vojni. Šolanje
je končala leta 1953 ter se še ti-
sto leto zaposlila v banki v Novem
mestu. Po poroki leta 1957 se je
preselila k možu Francu v Črno-
melj, kjer je do upokojitve delala
v banki. V tem kraju sta si z mo-

žem zgradila dom, imata sina in
hčer, razveseljujejo pa ju tudi štir-
je vnuki in dva pravnuka.

Ob službi in skrbi za družino se
je v Črnomlju vključila v družbe-
nopolitično delo, za kar je prejela
številna priznanja. Moževa bole-
zen jo je za nekaj časa odtrgala od
javnega dela. Po njegovi smrti leta
1997 pa se je kot dolgoletna člani-
ca ZZB vključila v njeno delo. Ves
čas je bila izjemno dejavna v Zdu-
ženju borcev za vrednote NOB Čr-
nomelj, kjer je opravljala različne
funkcije v organih združenja, po-
sebej pa v Krajevni organizaciji ZB
Črnomelj. Sodelovala je pri skrbi
za spomenike in spominska obe-
ležja ter grobišča in redno skre-
bela, da so bili primerno urejeni in
ob spominskih dnevih in dnevu
mrtvih tudi okrašeni.

Ivanka Moljk je bila uspešna tudi
pri pridobivanju novih članov. Vse-
skoz je uspešno zagovarjala pridobitve
narodnoosvobodilnega boja
in jih pri svojem delu tudi uve-
ljavljala. Zaradi njenega lastnega
vzora je v Združenje vstopilo več
članov, tudi mlajših.

Letos pa je praznovala 90 let,
vendar kljub letom in vse slabšemu
zdravstvenem stanju z veliko dobre
volje in nezmanjšane odgovornosti
še vedno deluje v Krajevni organi-
zaciji ZB Črnomelj, seveda po svo-
jih zmognostih. Je prava vzornica
članstva in izjemno spoštovana
članica Zveze združenj borcev.

Za svoje predano delo v združe-
nju je prejela srebrno in zlato pla-
keto ZZB Slovenije.

ZB za vrednote NOB Črnomelj

LJUBLJANA, 9. MAJA 2025

Venci v spomin na dan zmage

Ob dnevu zmage nad fašizmom in
nacizmom 9. maja so predsednik
ZZB za vrednote NOB Slovenije
Marijan Križman, veleposlanik Ru-
ske federacije Timur Ejvazov in žu-
pan Mestne občine Ljubljana Zoran
Janković položili vence k Spomeni-
ku sinovom Rusije in Sovjetske zve-
ze, ki so v prvi in drugi svetovni voj-
ni padli na slovenskih tleh.

Na ta dan so vence položili tudi
k spomeniku padlim borcem na-
rodnoosvobodilnega boja v Spo-
minskem parku v bližini grobišča

talcev in borcev. Tam urejena plo-
ščad s spomenikom internirancem
je pozneje postala tudi spomenik
padlim in borcem narodnoosvobo-
dilnega boja.

Prireditve je potekala v spoštlji-
vem in tihem spominu na žrtve
vojn in boja za svobodo. Položitev
vencev je bila izraz hvaležnosti in
zavezanosti zgodovinskemu spo-
minu in vrednotam miru, sožitja
ter boja proti fašizmu in nacizmu.

M. K.

Marijan Križman, Zoran Janković in Timur Ejvazov (od leve proti desni) so položili vence ob dnevu zmage.

PREDSTAVITEV NOVE KNJIGE IN RAZSTAVA

Kdo so bili ti ljudje

Letos zaznamujemo 80. obletnico smrti kraškega junaka – narodnega heroja Antona Šibelja s partizanskim imenom Stjenka, ki se je 21. aprila 1914 rodil v Tomačevici na Krasu in tam je tudi začel svojo pot upora proti fašizmu in nacizmu. Najbolj je poznan kot vodja napada na motorizirano nacifašistično kolono med Komnom in Branikom, ki ga je vodil 2. februarja 1944 kot namestnik komandanta Južnoprimorskega odreda.

Stjenka je bil preprost, a bister mladenič. Že v rani mladosti se ni zmozel sprijazniti s fašističnim zatiranjem Primorcev in Slovencev. V Trstu se je izučil za mehanika ključavničarja in se v ladjedelnici v Miljah izuril za varilca. Med druženjem s Slovenci je imel priložnost dobrega občutiti fašistično nasilje, zato se je kmalu vključil v gibanje TIGR in nato tudi v komunistično partijo. Fašistična oblast ga je zato preganjala in večkrat tudi zaprla. Ob vrnitvi v Tomačevico je začel okrog sebe zbirati zvedno mladino. Tako se je že aprila 1941 tudi na Krasu oblikovala Osvobodilna fronta. Prvi aktivisti so postali mladinci iz Tomačevice. V strogi tajnosti so se začeli zbirati na sestankih, ki jih je Stjenka zaradi konspiracije skliceval na različnih krajih in tam mladincem predaval o političnih razmerah po Evropi ter jih pripravljajl na upor. Začeli so izdelovati ročne bombe iz ostankov streliva in bomb iz prve svetovne vojne, ki so jih sami nabirali po Krasu. Nadaljevali so trosilne akcije in pisanje parol po hišah in zido-

vih ter razobešali slovenske zastave, razstreljevali železniške proge in električne daljnovode in izvajali še druge diverzantske akcije. Tako so dali fašistom vedeti, da na naši zemlji niso zaželeni in da se bliža dan oboroženega upora.

Spomladi 1942 je prišel čas, ko je Italija izvedla vpoklic v italijansko vojsko in slovenske fante pošiljala na jug Italije, zato so uporniški mladi fantje drug za drugim skrivaj pobegnili in partizane. Na Vodicah nad Ozeljanom so se tako zbirali prvi partizani iz vse Primorske. Tam so 10. avgusta 1942 ustanovili Bataljon Simona Gregorčiča. Ustanovili so več vodov in čet, med njimi tudi Kraško četo, ki je štela ob ustanovitvi le devet partizanov prvoborcev, ki jim je poveljeval Stjenka. S tem se je uradno začel oborožen partizanski upor proti fašizmu na Primorskem.

Zadnja nemška ofenziva na Primorskem je potekala marca 1945 v obroču Trnovskega gozda: Črni Vrh – Col – Predmeja – Krnica – Trnovo – Lokve – Banjska planota – Šentviška Gora – Cerkljansko. V tem silovitem boju z nacistično vojsko je Stjenka 1. aprila 1945 padel junaške smrti. Pokopan je na Vojščici na Vojskem skupaj z vsemi 305 soborci, ki so padli v tej zadnji nemški ofenzivi na pragu svobode. Leta 1949 je bil posmrtno odlikovan kot narodni heroj. Stjenka pa je bil poleg tega, da je bil odličen vojaški strateg, poznan tudi kot izumitelj in fotograf.

Irena Colja in Katica Del Bon

RAZSTAVA V KULTURNEM CENTRU ZALOG

»Spomini še živijo«

Zgodovinsko društvo Rusalka Zalog je v sodelovanju z ZB za vrednote NOB Ljubljana Moste - Polje in KO ZB Zalog - Spodnji Kašelj - Podgrad v počastitev praznika dneva upora proti okupatorju in ob 80. obletnici konca druge svetovne vojne pripravilo spominsko slovesnost v Kulturnem centru Za-

ustvarjalci zapisov Spomini še živijo so se vabilu s hvaležnostjo odzvali in so dan pred slovesnostjo, 24. aprila, pod vodstvom mentorja, diplomiranega delovnega terapevta **Matije Puškarića**, postavili razstavo. Obisk razstave je bil izreden. Z razstavo in njenim sporočilom se je seznanilo okoli

Prireditev je bila dobro obiskana, udeležilo se jo je tudi okoli 200 mladih.

Na vprašanja mladih so odgovarjale avtorice razstave.

log. Nanjo je bil vabljen tudi Aktiv borcev pri Domu starejših občanov Fužine s postavitvijo razstave Spomini še živijo.

200 šolarjev Osnovne šole Zalog skupaj z učitelji. Učenke in učenci so z zanimanjem brali spomine stanovalk DSO Fužine. Po pogo-

SLOVESNOST NA VOGRSKEM

Bunker Pr ‘Barabonu

Slovesno odprtje edinstvenega muzeja, bunkerja Pr ‘Barabonu na Vogrskem v občini Renče - Vogrsko 26. aprila je bilo nekaj posebnega tudi v slovenskem merilu. Kot je sredi vojne vihre v himni Vstala Primorska preroško zapisal partizan Lev Svetek Zorin o ponosu, trpljenju, uporu in želji po svobodi primorskih ljudi, bratstvu in medsebojni solidarnosti ter boju za obstoj slovenskega naroda, tako je čustveno odmevala slovesnost na travniku domačije Barabon.

Zahteven organizacijski zalogaj je bil skoraj izključno na plečih družine Derman, na katerih domačiji je izdan, a nikoli odkrit bunker iz časa druge svetovne vojne. Na tej več kot stoletje stari domačiji z bogato preteklostjo je bil leta 1942 ustanovljen Pokrajinski komite Komunistične partije Slovenije. V niki odkritem bunkerju so krajši ali daljši čas bivali Tomo Brejc, špan-

ski borec Aleš Bebler, Franc Leskošek - Luka, Julij Beltram, Branko Babič, Franja Bojc Bidovec, France Bevk in drugi organizatorji, kulturniki in udeleženci narodnoosvobodilnega boja.

Ob prisotnosti praporščakov ZZB in Spominske čete Franc Rozman - Stane je prisotne najprej pozdravila gostiteljica **Nives Derman**, zatem župan občine Renče Vogrsko **Tarik Žigon**, slavnostni govornik pa je bil domoljub, kulturnik in športnik **Aldo Rupel** iz Gorice.

Kulturni program je oblikovala Marjana Grčman. Nastopili so mladinski zbor Osnovne šole Ivan Rob Šempeter ter domači ženski in moški pevski zbor z bogatim repertoarjem bojnih in domoljubnih pesmi. Nastopila je tudi Godba na pihala Vogrsko. Program so obogatile

voru, ki je sledil odprtju in ga je z izrednim občutkom in odgovornostjo do odraščajočih poslušalcev vodil Matija Puškarić, so mladi postavljali različna vprašanja, na katera so odgovarjale tovarišice **Vida, Lidija in Angelca**, ki so tudi napisale in objavile svoje spomine iz usodnih časov slovenskega naroda. Bilo je res neverjetno doživetje!

Razstavo si je po proslavi s kulturnim programom ogledalo zelo veliko ljudi. Če lahko vtise šolarjev, učiteljev in udeležencev proslave, napisane v knjigi vtisov ali izrečene ob ogledu razstave, opišem, si bom dovolila strniti v skupno misel, ki jo je lepo napisal **dr. Milan Brglez**, slavnostni govornik na prireditvi: »Čestitke za razstavo in prečudovito idejo. Spomini otrok vojne lahko komunicirajo z mladimi generacijami, ker so doživeti in pristni. Ohranjajo nam tiste vidike zgodovine, ki živijo v ljudeh. Res hvala z željo, da se ideja širi med vse, ki so v domovih za starejše ali v dolgotrajni oskrbi in bi želeli deliti svoje spomine z vrstniki in vrstnicami ter mlajšimi generacijami, še zlasti z otroki.«

Pomembna je tudi ugotovitev, da so pisanje spominov, objava v knjižici in na razstavnih panojih, ki lahko »potujejo« iz kraja v kraj, izredno lepo sprejeti in so lahko, kot je izjavil ravnatelj Osnovne šole Zalog, dober pripomoček učiteljem zgodovine.

Angelca Butenko, foto: Matija Puškarić

Prav zato, ker se o teh časih premalo ve, sva se s sestro lani, ob 110. obletnici Stjenkovega rojstva, odločili pripraviti razstavo in upava, da bova nadaljevali tudi letos, ko zaznamujemo 80. obletnico njegove smrti in hkrati konec druge svetovne vojne. Sva hčeri Franca Šibelja, ki je bil med prvimi devetimi borci Kraške čete in tesen Stjenkov soborec. V svoji zapuščini nama je zapustil veliko dragocenega gradiva. Uspelo mu je napisati dve knjigi o svojem partizanskem življenju, gradiva pa je gotovo vsaj še za eno knjigo. Razstavo o življenju Antona Šibelja Stjenke sva premierno izvedli v aprilu 2024 v Tomačevici. Ker je bil ta dogodek odmeven, sva dobili precej spodbud za nadaljevanje projekta. Zato sva razstavo najprej preselili še v Osnovno šolo Antona Šibelja - Stjenke v Komen, nato še v knjižnico Komen ter z njo gostovali na Škratelnovi domačiji v Divači. Zadnja razstava je bila do 9. maja na ogled v Mestni knjižnici Idrija, kjer sva predstavili tudi novo knjigo o življenju najinega očeta, spomeničarja in prvoborca Franca Šibelja - Joška (1923–2000), rojenega v Tomačevici na Krasu, z naslovom Kdo so bili ti ljudje. Knjigo lahko naročite na 040 881 353 ali se dogovorite za postavitev razstave.

REVOLUCIONAR IN PESNIK LOJZE RUKLI

Umrl na pragu svobode

Lojze Rukli - Danilo, pozneje imenovan Kmetič, se je rodil 16. junija 1915 v zavedni slovenski družini v Starem selu pri Kobaridu, in to v času, ko se je začela soška fronta. V mladosti je doživljal vse gorje italijanskega fašizma. Zaradi okupacije domačega kraja je sovražil fašiste. Veliko je bral, zato se je v njem začela krepiti pisateljska žilica. Pisal je domovinske, socialne in revolucionarne pesmi. Leta 1934 je emigriral je v Kranj v tedanji Jugoslaviji, kjer je delal v tovarni Jugobruna. Tam je prišel v stik z naprednim delavskim gibanjem, kar ga je oblikovalo v revolucionarja. Bil je udeleženec znane stavke leta 1936. Stalno je vzdrževal stike z rodno Primorsko in se nekajkrat sestal z dr. Vilfanom in drugimi rojaki. Že zgodaj v mladosti je pesmi objavljajl v glasilu Gruda.

Svoje delovanje je posvečal de-

Alojz Rukli (prvi z leve) s skupino borcev v Reziji, jeseni let 1944. Prvi na desni je Vlado Skubin.

kraj, zato je delovanje prenesel na nočni čas in postal pravi ilegalce. Skupaj s Ferdom Kravanjo - Skalarjem sta hodila od vasi do vasi in ustanavljala odbore Osvobodilne fronte. V septembru 1942 je postal tajnik rajonskega odbora Osvobodilne fronte za Breginjsko, hkrati pa tudi član okrožnega komiteja KPS za Tolminsko. Takrat je nosil ilegalno ime Danilo. Med mladimi je kipela narodna zavest in z velikim navdušenjem so sodelovali v osvobodilnem gibanju, kar je zasluga prav Lojzeta.

Med pripravami za sprejem partizanskih enot, ki so bile na pohodu v Benečijo, je Lojze hudo zbolel. Zdravil se je doma, kamor so ga maja 1943 prišli iskat fašistični kvesturini. Odpeljali so ga v goriške zapore, kjer je bil pred sodiščem obsojen na 15 let težke ječe in nenehno mučen. Ves izčrpan je v Gorici dočakal kapitulacijo Italije, se skupaj z drugimi političnimi zaporniki rešil ječe, se vrnil domov in se takoj vključil v odporniško delo. Ustanavljal je narodnoosvobodilne odbore na območju takratne Kobariske republike. Nosil je ilegalno ime Kmetič. Postal je sekretar okrajnega komiteja KPS za Kobarško in član okrožnega komiteja KPS za Tolminsko, leta 1944 pa član okrožnega komiteja KPS za Zahadno Primorsko. Deloval je predvsem med ljudmi Slovenske Benečije in Rezije. Ustanavljal je prve KNOO. Pozival je prebivalce k oboroženemu uporu in med njimi obujal narodno zavest.

Večkrat so ga domobranci in črnorokci iz Kobarida iskali na njegovem domu. Ustrahovali so njegovo mamo. Ta pa ni nič izdala, se ni uklonila in je pokončno povedala, da so izdajalci domovine. Ko se je Lojze 13. novembra 1944 vračal s konference aktivistov za Zahadno Primorsko, ki je bila v vasi Kras v Benečiji, je na poti v Rezijo padel v nemški zasedo. Po krajšem spopadu s sovražnikom pri vasi Polava v Benečiji je bil ranjen in ujet. Odpeljali so ga najprej v tolminske, potem v goriške in na koncu v tržaške zapore. Skupaj z drugimi Slovenci so Nemci Lojzeta 11. januarja 1945 odpeljali v Dachau, kjer je dva dni pred osvoboditvijo – 28. aprila 1945 – podlegel mučenju in trpljenju.

Lojze Rukli ni dočakal svobode, po kateri je tako hrepenel, o njej tako rad govoril in se zanjo vse svoje življenje boril. Za njim so ostale le pesmi, ki jih je času svojega življenja posvetil delavskemu gibanju, domovini in partizankim enotam. Eno od njih, ki je bila objavljena v Grudi leta 1940, je napisal v spomin bazoviškim žrtvam.

Vojko Hobič

Bazoviškim
žrtvam

*Nad Krasom noč pokojna sanja,
in nizko brinje šepeta,
čez sive skale bor se sklanja,
skoz veje burja šepeta:*

*Le mirno v grobu počivajte
in binje naj vam šelesti,
med bori tiho počakajte,
da zarja nova zažari ...*

*Bo brinje mehko zadehtelo,
bo sonce vstalo iz temin
in na grobovih zacvetelo
bo tisoč rož vam v spomin.*

Alojz Rukli - Kmetič

OB 81. OBLETNICI SMRTI UČITELJICE

Spominski dan
Jožice Venturini

27. marca je bila 81. obletnica smrti partizanske učiteljice Jožice Venturini. Delegacija Združenja borcev za vrednote NOB Straža je položila cvetje k njeni spominski plošči na Ravbarjevi zidnici in prižgala sveče, učenci Osnovne šole Vavta vas pa so s svojimi

dilne fronte. Umrjena je bila 27. marca 1944. Pokopana je bila v Straži, po vojni so jo prekopali na domače pokopališče v Dobovi. Ta dan velja tudi za spominski dan občine Straža. Na koncu prireditve se je tovariš Andrej Radešček zahvalil šoli za lepo pripravljeno priredi-

Spominska slovesnost v osnovni šoli Vavta vas

učiteljicami in učitelji pripravili spominsko slovesnost v prostoriš šole. Med gosti prireditve je bil tudi njen sin Dušan Venturini.

Zbrane sta nagovorila predsednik Združenja borcev za vrednote NOB Straža, tovariš **Andrej Radešček**, in ravnateljica šole gospa **Sabina Erjavec**. Jožica Cetin Venturini se je rodila v Dobovi 2. marca 1906. Na učiteljsko v Mariboru se je izšolala za učiteljico, nato je poučevala v Prevoljah pri Plištanju, Vojniku in na Senovem. Na Senovem je spoznala učitelja Oskarja Venturinija in se z njim poročila leta 1934. S sinom Dušanom je po nemški okupaciji pribežala v Stražo. Poučevala je v Poljanah pri Dolenjskih Toplicah in Straži. Bila je zelo priljubljena učiteljica in aktivistka Osvobo-

tev in vsem prisotnim, ki so si vzeli čas in se poklonili spominu na Jožico Venturini. V znamenje dobrega dosedanjega in seveda tudi prihodnjega sodelovanja je Osnovni šoli Vavta vas podaril sliko priljubljene učiteljice z njenimi učenci iz Poljan.

Marija Andrejčič

Andrej Radešček je podaril sliko Jožice Venturini z učenci iz Poljan Osnovni šoli Vavta vas.

IMELI SMO LJUDI

Marija Zalar

Februarja letos je za vedno zaprla svoje oči Marija Zalar, rojena Petrovčič. Dolgoletna članica Združenja borcev za vrednote NOB Cerknica je lani praznovala častitljivih sto let. Zavedna Slovenka je zaradi sodelovanja s partizani v ljubljanskih zaporih na Povšetovi na lastni koži izkusila vojne grozote. Njeno življenje

je zaznamovala ljubezen do rodne grude, kar je prenesla tudi na svoje potomce, ki njeno poslanstvo nadaljujejo.

Naj ji bo lahka slovenska zemlja! **S. B.**

SMREČJE PRI TURJAKU

Spomin na zverinski poboj članov Osvobodilne fronte

4. maja smo se zbrali v Smrečju, pri spomeniku v globeli sredi gozda, kjer se je pred 80 leti zgodil tragični dogodek, ko so domobranci zverinsko pobili 29 članov ljubljanske Osvobodilne fronte. Po besedah slavnostnega govornika, podpredsednika ZZB NOB Ljubljana **Jožeta Hartmana**, so bili v tragediji nečloveško pobiti glavni organizatorji odpora v okupirani Ljubljani, in to na samem pragu svobode. Med vojno je bilo brez sodnih procesov ubitih zelo veliko pripadnikov odpora, v Ljubljani ni bilo med vojno niti enega procesa proti partizanom, vse žrtve so bile pobite izvensodno.

V nadaljevanju se je Jože Hartman vprašal, ali smo se iz zmage pred 80 leti kaj naučili. Kot vse kaže, se nismo. Vojn, spodbujenih z orožarsko industrijo skupaj z vse

Udeleženci v Smrečju so pozorno sledili nagovoru Jožeta Hartmana.

bolj požrtnim kapitalizmom in slabimi politiki, je bilo na pretek! In še so. Evropa poziva k oboroževanju. Premier Golob o tem trezno razmišlja in se ob morebitnem spopadu zanaša tudi na tradicijo

narodnoosvobodilnega boja. Toda ta tradicija je vse manj spoštovana. Spomin na Tita, velikana svetovnih razsežnosti, so nekateri neznajnejši izgnali celo iz Ljubljane, socialna struktura je popol-

noma spremenjena, kmečki fantje, ki so bili glavnina partizanstva, so zdaj v veliki manjšini. Vojne pa dobivajo ali izgubljajo ljudje, ne orožje. Prav to smo Slovenci skupaj z jugoslovanskimi narodi dokaza-

li med narodnoosvobodilnim bojem! Ob zvokih žalne koračnice Kvinteta trobil orkestra Slovenske vojske in častnem pozdravu praporščakov smo položili cvetje ter poslušali partizanske pesmi, tudi pesem z naslovom Oda svobodi, ki jo je za to priložnost spesnil predsednik društva Zarja spominov Srečo Knafelc. Z njo je nadomestil svoj uvodni pozdrav, saj je tako hotel poudariti pomembnost svobode in miru v tem nemirnem času. Učenke Podružnične šole Turjak Osnovne šole Primoža Trubarja Velike Lašče, Žana, Lejla in Zana, pa so ob zaključku s svojimi recitacijami dale slovesnosti optimističen ton, tako značilen za mlade v svobodni domovini.

Meta Verbič,
foto: Srečo Knafelc

Geslo križanke napišite na dopisnico in jo pošljite na naslov ZZB NOB Slovenije, Einspielerjeva ulica 6, 1000 Ljubljana, s pripisom »nagrada na križanka« ali pošljite na elektronski naslov: svobodna.beseda@zzb-nob.si **do 15. junija 2025** Trem izžrebanim reševalcem bomo podarili knjigo.

1. Tomaž Puc,
Mlaka 7, 1332 Stara Cerkev
2. Mari Malovič
Mestni vrh 17 A, 2256 Ptuj
3. Zoran Župevec
Stopiče 58 a, 8322 Stopiče

TABORIŠČE, EKOSISTEM, KRIVOP-
ETA, SITO, AVI, AL, BA, ICA, ŠAMOT,
LAŽ, ŠVICA, ZATRIDLO, PEKINŽAN,
ČIČI, FB, AVTODOM, TA, ČIR, NE,
NI, BUCHENWALD, ARAI, IRHOVKE,
MA, IRS, JAEN, AIDA, ŠČETINAR, VŽ,
MIND, OKSIDI, KREIRANJE, VAT, IČ,
ANDRE RIEU.

SVOBODNA
BESEDA je glasilo ZZZB za vrednote
NOB Slovenije za domoljubna, socialna,
gospodarska, politična, zgodovinska in
kulturna vprašanja doma
in po svetu. Izhaja vsak zadnji petek v mesecu.

Izdajatelj: ZZZB za vrednote NOB Slovenije
Zanj: Marijan Kržižman, predsednik
Uredniški odbor: dr. Ivan Svetlik (predsednik),
 dr. Martin Premk, dr. Maca Jogan, Mitja Meršol,
 dr. Nevenka Troha, Črt Kanoni
Odgovorni urednik: Janez Alič
telefon: 041 686 522
elektronski naslov:
 svobodna.beseda@zzb-nob.si
Oblikovanje: Vid Brezočnik
Jezikovni pregled: Marijan Furlan Lapanja

Naslov uredništva in naročnin:
ZZB za vrednote NOB Slovenija,
Einspielerjeva ulica 6, 1000 Ljubljana
telefon: (01) 434-44-45; fax: (01) 434-41-17
romana.jemec@zzb-nob.si

SLOVESNA IZJAVA, SPOROČILO TUDI DIPLO- MATSKA PRED- STAVNICA	NEODLO- ČEN POLOŽAJ	REŠITE- LJICA	NAŠA NEKDANJA SMUČARKA (MATEJA)	POGON DIVJADI	GALATEJIN LJUBIMEC ACIS	NAREZANI MESNI IZDELKI, SIR, JAJCA DODATKI	ITAL, ITALIK	STATIČNI RAČUN								PRVOTNA GRŠKA MUZA PETJA
								CARL UNGER		URADNI SPIS	DEKA, KOC					
ADVOKAT- SKA SLUŽBA											NORČEK DELCI Z ELEKTRIČ- NIM NABOJEM					
NEMŠKO POLI- ESTRNO VLAKNO								ČOLN ENOJEC ITALJAN. REŽISER SCOLA					ZVRST JAMAJSKE GLASBE NA OSNOVI DŽEZA	EDGAR DEGAS		
GLAVNI ŠTEVNIK				IZBIRALEC, ODBIRA- LEC									EGIPČAN- SKI BOG SONCA			
OSNOVNA ŠOLA			POTEPA- NJE	DRUŽINA RIB KOSTNIC (SAMEC SKRBI ZA ZAROD)						ZG. DEL STOPALA TRDA KOVINSKA ZLITINA					TELESNO OKRASJE	PULJSKA ZNAMENI- TOST
LEPILO				MEDENO PECIVO					VINSKI LOKAL DENARNA ENOTA TAJSKE							
OSEBNI ZAI MEK SREDNJE- GA SPOLA				OSKAR KOGOJ TRINIDAD SPRINTER BOLDON			PAS PRI KIMONU VZVIŠENA LIRSKA PESEM				RAZISKO- VALEC JAM ARHITEKT RAVNIKAR					
TRGOVEC Z ŽITOM						MESTO V SEVEROZ. ROMUNIJI LOJZE KOLMAN							POLITIK EISEN- HOWER KLEMENT JUG			
ALDEHID OCETNE KISLINE, ETANAL												MESTO V NOTRANJJI DALMA- CIJI				
PREBI- VALKA JAPONSKE								POČELO TAOIZMA				SKUPINA PTIC V LETU				

0 požigu slovenskih vasi v drugi svetovni vojni

Tisti, ki poznajo mene in mojo družino ter prebirajo moje zapise na spletnih straneh, so si lahko sami ustvarili mnenje o tem, za kaj se zavzemam. O požigih slovenskih vasi do zdaj nisem imel priložnosti kaj več prebrati v zgodovinskih zapisih na straneh ZZB NOB Slovenije niti v javnih medijih.

A black and white photograph showing the aftermath of a disaster. A large, multi-story building, possibly a church or a government building, is in a state of severe disrepair. The structure is heavily damaged, with large sections of its facade missing, revealing the interior and the underlying masonry. The roof is partially collapsed, and debris is scattered across the foreground. The building's architecture features arched windows and doorways, many of which are now empty frames. The overall scene conveys a sense of devastation and the loss of a significant landmark.

Iz objavljenih zapisov sem pripravil pregled požigov vasi po nekaterih tedanjih občinah: V občini Grosuplje so Italijani v 26 va-

seh požgali 350 hiš, tri šole, dve cerkvi, grad in več mlinov. Večina požigov je bila leta 1942. Nemci so v 14 vaseh požgali 184 hiš, dve šoli in tri cerkve. Partizani so v več vaseh požgali 16 hiš, šest šol in pet cerkva; v občini Ribnica so Italijani v devetih vaseh požgali 81 hiš, Nemci v eni vasi 25 hiš, šolo in cerkev, partizani pa šolo, v kateri je bila vojaška postojanka; v občini Kočevje so Italijani v 73 vaseh požgali 1035 hiš, tri šole

Iz pregleda vidimo, da je okupator s svojimi pomagači samo v naštetih dolenskih občinah požgal 2331 hiš, 14 šol in 22 cerkva. Partizani so po teh podatkih v svojih akcijah požgali 109 hiš, sedem šol in pet cerkva.

O prebiranju teh podatkov si lahko vsak ustvari mnenje, kdo je slovenskemu narodu povzročil največje trpljenje in materialno škodo. Naši neodvisni novinarji in člani zgodovinske komisije pri ZZB NOB Slovenije bi lahko pripravili neodvisno raziskavo o medvojnih požigih na ozemlju Slovenije in osvetlili tudi vzroke za požige.

Franc Štibernik, Grosuplje

Celo žive ljudi

*Pri sosedovih je zagorel hlev,
žalostno je mukala živina,
ob glasnih sirenah so prihiteli gasilci,
v bel dim se je ovila dolina!*

*Na hišnem pragu so otroci stali,
vodni curki so gasili plamene,
za svojimi ljubljenci so bridko jokali,
od vročine so se začele podirati stene!*

*Med vojno so gorele cele vasi
in sovražni vojaki so s puškami stali,
nikomur niso dovolili gasiti,
o, celo žive ljudi so v ogenj metali!*

Jože Sevljak

Sovražne poveljne skupine (3)

Matjaževa vojska

Dr. Martin Premk

Ustanovljeni sta bili tudi dve ilegalni organizaciji, ki sta se hoteli nasilno boriti proti novi oblasti. Prva je bila Slovenska antikomunistična organizacija na Prevaljah na Koroškem, katere člani so bili ujeti in obsojeni leta 1947. Slovenska prostovoljna armada je bila ustanovljena v Lovrencu na Pohorju, njeni člani so bili obsojeni leta 1949. V poveljni Sloveniji pa je delovalo še več oboroženih skupin, pri katerih je težko ločiti, ali so delovale politično ali so samo skrivale svoje kriminalno početje za raznimi političnimi gesli.

Poveljni čas pa je prav gotovo najbolj zaznamovala »Matjaževa vojska«, oborožene skupine, organizirane in vodene po Nacionalnem komiteju Kraljevine Jugoslavije in Glavnem obveščevalnem centru v Salzburgu. GOC je ob avstrijski in italijanski meji ustanovil še druge obveščevalne centre. Tako delovanje NKKJ in GOC so dovoljevali in podpirali Američani in Angleži oziroma njihove obveščevalne službe. »Matjaževo vojsko« so skupaj z ustaškimi in

četniškimi skupinami, katerih delovanje so prav tako podpirali, lahko uporabljali kot eno od sredstev pritiska na poveljno Jugoslavijo. Z njenim delovanjem so tudi zbirali obveščevalne podatke za morebitno novo vojno. Slovenija je bila zaradi svoje lege ob meji za to najbolj primerna. »Matjaževa vojska« oziroma njene skupine so imele natančno izdelane načrte delovanja. Predvidevali so celo ustanovitev »vseslovenske Matjaževe vojske« in ilegalne opozicijske mreže krajevne oblasti »Matjaževih odborov« po celotni Sloveniji. »Matjaževa vojska in odbori« naj bi se pripravljali na nov oborožen spopad, takrat naj bi prevzeli oblast v Sloveniji. Uresničevanje načrtov ni bilo tako uspešno.

Angleži in Američani podpirali Matjaževo vojsko
Organiziranje opozicijskih »Matjaževih odborov« ali ilegalnih oblastnih odborov pod drugim imenom je bilo delno možno le v Prekmurju, Slovenskih goricah in delu Štajerske – ne toliko zaradi bližine meje kot zaradi medvojne odsotnosti Osvobodilne fronte in partizanske vojske v teh krajih. Tudi po vojni je bila nova oblast v teh krajih šibka in slabo organizirana. V »Matjaževe odbore« in oborožene skupine so se tam vključevali ljudje, ki so iz različnih vzrokov nasprotovali novi oblasti.

Organizatorji so izkoriščali nekatere ljudi, ki so bili nezadovoljni s političnimi in družbenimi spremembami, z ukrepi in politiko novih oblasti. Pri mladih fantih je bil vzrok za vstopanje v ilegalne skupine tudi odpor proti služenju vojaškega roka v Jugoslovanski armadi. Čeprav so oborožene skupine imenovali »Matjaževa vojska«, te skupine niso bile podobne vojaškim enotam, temveč diverzantskim, terorističnim ali celo razbojniškim skupinam. Predvsem v največji »Sernečevi« skupini in dru-

V delovanju »Matjaževe vojske« lahko zasledimo dve obdobji. V letih 1946 in 1947 so poskušali organizirati »udarne grupe« in »udarne odrede«, ki so odkrito nastopali.

gih skupinah, ki so k nam vdirale iz Avstrije, so bili večinoma »zločinski tipi«, kot so jim rekli v takratnem žargonu. Med njimi so bili razbojniki, kriminalci, medvojni sodelavci okupatorja in dezerterji. V tujini izdelanih načrtov o ilegalni vojski in ilegalnih odborih s takimi skupinami zaradi »neprofesionalnosti vojakov« ni bilo mogoče izvesti. Poveljno poimenovanje »banditizem«, kar pomeni organizirano razbojništvo, je torej v marsičem dokaj upravičeno. Njihovo delovanje je bilo »teroristično« in »diverzantsko«, kar pa težko ločimo od razbojništva: umori posameznih aktivistov, pripadnikov varnostnih služb, vojakov in miličnikov; teroriziranje prebivalstva po vaseh, na množičnih prireditvah, posilstva, mučenje, poniževanje, pretepanje in vlomi; ropi in napadi na zadruge, prodajalne, krajevne ljudske odbore, skladišča, pošte, tudi na postaje Narodne milice in vojaške stražarnice. Skupine »Matjaževe vojske« so iskale in zbirale obveščevalne podatke, pridobivale zaupnike, vzdrževale kurirske zveze in razne kanale prek meje, tudi za tihotapljenje ljudi. Slovenija je bila takrat tudi »tranzitna« dežela za oborožene skupine iz preostale Jugoslavije.

V delovanju »Matjaževe vojske« lahko zasledimo dve obdobji. V letih 1946 in 1947 so poskušali organizirati »udarne grupe« in »udarne odrede«, ki so odkrito nastopali. Na terenu so bile take skupine poražene, njihovo delovanje in posebno uničenje pa izkoriščano v propagandne namene, predvsem z velikimi javnimi sojenji in časopisnimi članki. V letu 1948 in 1949 so v Slovenijo zato pošiljali le manjše »diverzantske skupine« in kurirje. Delovanje se je preusmerilo predvsem v propagandno in obveščevalno dejavnost. Boj proti skupinam »Matjaževe vojske« je vodil UDV. Ta boj je bil srdit, uporabljala so se vsa sredstva. Drugačen boj proti zakrknjenim zločincem, ki so pripravljani ubijati, tudi ni mogoč, zato so razumljivi ostri ukrepi proti tistim, ki so te skupine podpirali.

Matjaževcem ljudje niso zaupali

V letih od 1945 do 1949 je bilo ujetih ali ubitih 512 pripadnikov in

organizatorjev oboroženih skupin. Aretiranih, obsojenih ali v boju ubitih je bilo 1325 podpornikov oboroženih skupin, največ v letu 1947, ko je bilo v boju ubitih 39 pripadnikov oboroženih skupin, sodišču pa predanih 173 pripadnikov, aretiranih 575 podpornikov in 533 obsojenih na prisilno delo, 42 pa izgnanih iz kraja bivališča. Po statistiki UDV so v letih od 1945 do 1949 oborožene skupine v Sloveniji ubile 24 ljudi. Vendar ta statistika na zajema vseh padlih vojakov in miličnikov, zato je pravo število verjetno še večje.

Možnosti »Matjaževega pokreta« in »Matjaževe vojske«, največje poveljne oborožene organizacije, da bi vplivala na razmere v Sloveniji ali jih spremenila, so bile pravzaprav nikakršne. Večina ljudi je podpirala ali pa vsaj sprejemala novo oblast in družbene spremembe. S svojimi zločini so

»matjaževci« le izgubljali podporo pri ljudeh, ki so pravkar pretrpeli vojno. Nadaljevanje nasilja in ubijanja, na neki način »nadaljevanje vojne« oziroma netenje nove vojne, je tudi največji zločin dela emigracije, ki je vodil in organiziral »Matjaževo vojsko«. Delovanje »Matjaževe vojske« je prenehalo, ko so jo zaradi spremenjenih odnosov do ZSSR prepovedali Američani in Angleži. Položaj ob ukinitvi lepo opiše pismo ameriškega ambasadorja v Beogradu Cavendisha Cannona, ki je v pismu januarja 1949 ob zahtevi po takojšnji prekinitvi pošiljanja raznih skupin napisal ameriškemu zunanjemu ministrstvu, da »v Jugoslaviji ne obstajajo tri izbire, ampak samo dve izbiri: ali Tito ali pa vlada, ki bo slepo moskovsko orodje«. S prenehanjem pritiskov na Jugoslavijo so se strinjali tudi Angleži, ki so skupaj z

Američani spremljali dogodke v Jugoslaviji. Zunanji minister Velike Britanije Ernest Bevin je ameriškemu zunanjemu ministrstvu 21. februarja 1949 napisal: »Polnoma se strinjam z gospodom Cannonom, da bi vsaka podpora antititovskim elementom, na primer da se nekdanji ustaški ali četniški elementi v domovini kakorkoli uporabljajo, šla neposredno na roko Sovjetom.«

Obveščevalni centri so bili ukinjeni, vodje so se preselili v Argentino ali druge države. To so opazili tudi v UDV za Slovenijo: »V zadnjem mesecu pa dobivamo podatke, da Amerikanci pristopajo k novim metodam. Tako ne računajo več na našo politično emigracijo, namreč kot na predstavnike naših narodov v inozemstvu, ker so spredvideli, da so pri jugoslovanskih narodih popolnoma kompromitirani in nimajo nobene zaslombe. Zaradi tega bodo in že ukinjajo ves Matjažev pokret ter pristopajo k čisti špijonaži. Naša emigracija, v kolikor bo ostala še v inozemstvu, se bo bavila izključno le s špijonažo brez kakršnih koli političnih koncepcij. Registrirano imamo, da se

Možnosti »Matjaževega pokreta« in »Matjaževe vojske«, največje poveljne oborožene organizacije, da bi vplivala na razmere v Sloveniji ali jih spremenila, so bile pravzaprav nikakršne. Večina ljudi je podpirala ali pa vsaj sprejemala novo oblast in družbene spremembe.

razni kompromitirani šefi OC-jev in njihovi sodelavci odseljujejo v Ameriko, mrežo, ki so jo pa postavili, pa bodo verjetno prevzeli drugi.« Pravljuje o kralju Matjažu in njegovi vojski pa je bilo takrat konec. **(Konec)**

Spominska slovesnost ob 80. obletnici osvoboditve koncentracijskega taborišča Ljubelj
Sobota, 7. junij 2025, ob 11. uri, v spominskem parku nekdanjega KT Ljubelj jug
Priridev je posvečena spominu na žrtve nacističnega koncentracijskega taborišča na Ljubelju in druge žrtve fašističnega in nacističnega nasilja v času druge svetovne vojne.

Kulturni program:
Poličijski orkester, Otroci OŠ Tržič, Anja Zemljarič - mezzosopranistka in Anton Habjan - baritonist, Trio bratov Jemc, moderatorka: Maja Tekavec.
Zbrane bodo nagovorili:
župan Občine Tržič, Peter Miklič, predsednik Zveze združenj borcev za vrednote NOB Slovenije, Marijan Križman in predstavnik francoskega združenja Amicale Mauthausen.
Slavnostna govornica bo predsednica Republike Slovenije, Nataša Pirc Musar.
Lepo vabljeni.

Občina Tržič, Zveza združenj borcev za vrednote NOB Slovenije, Tržiški muzej

